

Emocije u pučkim pjesmama nabožne tematike

Markač, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:763194>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatsku usmenu književnost

EMOCIJE U PUČKIM PJESMAMA NABOŽNE TEMATIKE

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS-bodova

Martina Markač

Zagreb, 20. rujna 2024.

Mentorica

Doc. dr. sc. Josipa Tomašić Jurić

ZAHVALE

Ponajprije zahvaljujem mentorici na svim uputama, komentarima, materijalima i toplom razgovoru tijekom pisanja ovog diplomskog rada.

Zahvaljujem obitelji, posebno braći, Kikiju i Jakiju, na svakom zagrljaju, smijehu i riječi podrške na račun ovoga rada.

Posebno hvala mojim prijateljicama i ponekom prijatelju. Teško je vašu podršku i proces ohrabrivanja sažeti u jednu zahvalu.

Najveće hvala Tanji i Diani. Sve znate. Bez vas ovaj rad ne bi bio napisan.

Na kraju, za izbor teme ovoga rada zaslužan si Ti! Hvala Ti!

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj diplomski rad isključivo rezultat osobnog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.

Zagreb, 20. rujna 2024.

Martina Markač

NACRTAK (APSTRAKT)

Povezanost književnosti i emocija vidljiva je od samih početaka razvoja književnoga izraza. Dok se u antici isticala važnost metaforičkoga tumačenja emocija, u kasnijim se razdobljima, ponajprije u renesansi i romantizmu, pažnja prebacuje na autorov i čitateljev doživljaj osjećajnosti unutar književnoga teksta. Osim u pojedinim književnim razdobljima, emocije su također imale vrlo važnu funkciju i u hrvatskoj pučkoj književnosti. Osnovna je funkcija emocija u pučkim pjesmama nabožne tematike dodatno približiti tekst pjesme recipijentima, osnažiti njihovu vjeru i zajedništvo, a usto ih i poučiti kršćanskom životu.

U radu se proučavaju emocije u pučkim pjesmama nabožne tematike. Najprije se iznosi teorijski dio o pučkoj književnosti i emocijama u književnosti, u kojemu se ujedno opisuju obilježja nabožne osjećajnosti. Nakon pregleda karakteristika uzvišene osjećajnosti, na temelju odabranog korpusa koji čine: *Hrvatska Pjesmarica ili Sbirka rado pjevanih pjesama* Gjura Stjepana Deželića, *Izbor pučkih pjesama nabožne tematike* Divne Zečević, te pjesničke zbirke etnomuzikologinje Miroslave Hadžihusejnović-Valašek (*Kada vrime slavno dođe* (2014), *Tradicijske crkvene pučke pjesme na području Požeške biskupije* (2020), *Hvatajte se u pleteno kolo* (2020) i *Hodi k meni, puče dragi* (2019)), istražuje se način izražavanja emocija i njihova uloga u pučkim nabožnim pjesmama. Osim toga, analizira se osjećajnost u marijanskim pjesmama, koje su ujedno svojevrsno žarište pučkih nabožnih emocija.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. HRVATSKA PUČKA KNJIŽEVNOST	1
2.1. Pučka poetika – status recipijenata, autora i teksta.....	2
2.2. Odnos usmene i pučke književnosti	3
2.3. Pučke (crkvene) pjesmarice	6
3. KNJIŽEVNOST I EMOCIJE	8
3.1. Obilježja <i>nabožne osjećajnosti</i>	9
3.1.1. Ljubav Božja	9
3.1.2. Strah Božji.....	10
3.1.3. Tuga.....	10
4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	10
4.1. <i>Hrvatska pjesmarica ili sbirka rado pjevanih pjesama (1872)</i>	11
4.2. Izbor pučkih pjesama nabožne tematike Divne Zečević	12
4.3. <i>Kada vrime slavno dođe (2014)</i>	12
4.4. <i>Hodi k meni, puče dragi: hrvatske duhovne pjesme franjevačkih rukopisnih kantuala prve polovice 18. stoljeća u Slavoniji i Srijemu (2019)</i>	13
4.5. <i>Tradicijske crkvene pučke pjesme na području Požeške biskupije (2020)</i>	13
4.6. <i>Hvatajte se u pleteno kolo (2020)</i>	14
5. ANALIZA EMOCIJA U PUČKIM PJESMAMA NABOŽNE TEMATIKE.	14
5.1. <i>Pjesmarica Đure Stjepana Deželića i pjesme iz korpusa Divne Zečević</i>	14
5.2. Osjećajnost u marijanskim pjesmama.....	18
6. NABOŽNA OSJEĆAJNOST U PUČKIM PJESMAMA KROZ CRKVENU GODINU.....	19
6.1. Osjećajnost u adventskim pjesmama	19
6.2. Osjećajnost u božićnim pjesmama	21
6.3. Osjećajnost u korizmenim pjesmama	25
6.3.1. Osjećajnost u pjesmama Velikoga tjedna.....	26
6.3.2. Osjećajnost u marijanskim korizmenim pjesmama	30
6.4. Osjećajnost u uskrsnim pjesmama.....	34
6.5. Osjećajnost u marijanskim pjesmama.....	36
7. NABOŽNI OSJEĆAJI U ZBIRCI <i>HVATAJTE SE U PLETENO KOLO</i>	44
8. ZAKLJUČAK.....	46
9. LITERATURA	50
Emocije u pučkim pjesmama nabožne tematike	54
Sažetak	54

1. UVOD

Povezanost književnosti i emocija vidljiva je od samih početaka razvoja književnog izraza. Dok je grčki filozof Platon u potpunosti htio istrijebiti osjećajnu komponentu poezije te je naglasak stavio isključivo na razum, Aristotel je isticao važnost pojavljivanja emocija u književnom tekstu, točnije u samoj tragediji. One, prema njemu, „potiču na djelovanje, ali i izazivaju doživljaj katarze koja u novijim tumačenjima priziva i kognitivno značenje razumijevanja danog emocionalnog iskustva” (Brković 2015: 403). Upravo su o tom kognitivnom aspektu emocija, uz Aristotela, govorili i rimski retoričari Ciceron i Kvintilijan, pri čemu su naglasak stavljali na metafore, kao jedan od načina prikazivanja emocija u književnosti. Prema Mirku Sardeliću (2020: 177)¹, metafore omogućuju konkretizaciju emocija, a time i njihovo bolje shvaćanje i razumijevanje. Nadalje, u renesansi se naglasak stavlja na samo djelo čija je uloga izazvati osjećaje kod čitatelja, dok se u romantizmu na književni tekst počinje gledati kao na sredstvo izražavanja piščevih emocija (isto: 404).

Osim u pojedinim književnim razdobljima, emocija je također imala vrlo važnu funkciju i u hrvatskoj pučkoj književnosti. Njezina je glavna funkcija u pučkim pjesmama nabožne tematike dodatno približiti tekst pjesme recipijentu, a potom ih i poučiti. Do danas je potvrđeno kako je emocija još uvijek jedno ne do kraja istraženo polje u književnom svijetu.

U ovom će se radu, na temelju stručnih knjiga, članaka i elektroničkih medija, najprije nešto teorijski reći o pučkoj književnosti i emocijama, a potom i o korpusima pučkih pjesama iz kojih su preuzete analizirane pjesme. U središnjem dijelu analizirat će se emocionalni sloj pjesama i načini pojavljivanja, odnosno kodiranja emocija u hrvatskim pučkim pjesmama nabožnog karaktera.

2. HRVATSKA PUČKA KNJIŽEVNOST

Pojam *pučka književnost* označava samostalni književni fenomen pozicioniran između usmene i visoke književnosti, a koji se razvija istovremeno s njima. Prema Zečević, pučka književnost unutar sebe sadrži dvije riječi: *narod* i *puk*. Dok je u prošlosti pojam *narod* zastupao staleške skupine, *puk* se odnosio na one najniže slojeve poput poljoprivrednika, privatnika, obrtnika...(1978: 388). S vremenom došlo je do izjednačavanja tih dvaju pojmova, a potom i do prevladavanja pojma *narod*, odnosno potpuna odumiranja riječi *puk*. Ipak,

¹Sardelić kao primjer navodi povezivanje osjećaja topline ili hladnoće s emocijom ljubomore, odnosno straha.

pridjev *pučki* ostao je u upotrebi sve do danas. On se tako ponajprije odnosi na tekstove koji su namijenjeni puku s ciljem njegova poučavanja i zabavljanja (usp. isto: 389).

Nadalje, hrvatsku je pučku književnost najsustavnije proučavala Divna Zečević kroz dostupne pučke pjesmarice svjetovne i nabožne tematike, te pučke kalendare i crkvene propovijedi. Njezin rad uključivao je uspoređivanje usmene i pučke književnosti, potom istraživanje pučke poetike i njezinih posebnosti te, na kraju, ulogu recipijenta u pučkoj književnosti i utjecaj pučkoga na popularnu književnost (usp. Tomašić 2015: 180).

2.1. Pučka poetika – status recipijenta, autora i teksta

„Čitatelji” pučke književnosti čine vrlo važan dio pučke poetike. Oni određuju i na koncu definiraju pučku književnost. Prije same razrade navedenih elementa pučke poetike bitno je napomenuti kako je pučki recipijent pripadnik najšireg, prvog sloja čitateljstva (Zečević 1977: 247). Pučku književnost povezujemo sa željom za opismenjavanjem, poučavanjem, nasmijavanjem, svojevrsnim „odgajanjem” takve vrste publike. Osim toga, temeljna je uloga pučke književnosti *poučiti i zabaviti* (usp. Tomašić 2016a: 136)². Upravo su zbog toga jezik i sadržaj teksta prilagođeni pučkim recipijentima i njihovu predznanju, načinu mišljenja, kulturnim vrijednostima koje njeguju, njihovu životnom iskustvu, a sve s ciljem osvještavanja važnosti opismenjavanja te ukazivanja na ono što je životno ispravno (usp. Pavličić 1987: 75). S obzirom na to da je velik broj pučkih recipijenata bio nepismen, vrlo se često upotrebljavalo tzv. *glasno čitanje* kada učena osoba čita naglas nepismenoj publici (Tomašić 2015: 185). U pučkim tekstovima ponajprije se naglasak stavlja na sam sadržaj, a ne toliko na književne tehnike i postupke kojima se autor koristio prilikom stvaranja teksta. Uz to, radi se o predlošcima koji su ispunjeni snažnim emocijama ponovno radi boljeg upamćivanja i pobuđivanja doživljaja, ali također zbog opomene i lakše komunikacije (usp. Tomašić 2016b: 198).

Dok je usmenoj književnosti pojam autorstva nepoznat, u pučkoj je pjesmi on jasno vidljiv i prisutan. Štoviše, prema Zečević, pučki su autori „nosioci i zastupnici osnovnih vrijednosti, etičkih i moralnih u ljudskoj zajednici” (1978: 378). Drugim riječima, pučki je pisac predstavnik čitave zajednice i njezinih stavova i vrijednosti koje posjeduje, pa i onda kada ime autora nije poznato. Ipak, iako je u određenim pučkim tekstovima ime autora jasno naznačeno, u većini slučajeva autor kao takav ostaje nepoznat. Prema Pavličiću, to se događa jer se pučki tekst „ne nastoji predstaviti kao nečija individualna kreacija, nego kao neka vrsta

² Jedno od prvih pučkih sredstava za širenje poučne i zabavne riječi bili su letci (usp. Zečević 1978: 435).

znanja o nečemu što se nekada zbilo” (1987: 75). Ovdje je ponajprije naglasak na prenošenju neke ideje, događaja od bitne važnosti za određenu grupu.

Iako se usmena književnost prenosila govorenim putem, pučka se književnost u većini slučajeva koristila pismom. Vidljivim i opipom dohvatljivim materijalom omogućuje se bolja preglednost pučke književnosti kroz povijest. Najveći broj pučkih pjesama nakon izuma tiskarskog stroja sačuvan je u *rukopisnim* zbornicima i pjesmaricama (Zečević 1978: 399). Na taj je način status pučkoga teksta dobivao na trajnosti, ali i na stabilnosti i kontinuitetu koji ponajprije ovise o publici i njezinim interesima (usp. Pavličić 1987: 75). Ipak, zbog oslabljene autorske pozicije, i ono zapisano se počelo mijenjati. Pučki tekst također je podložan promjenama iako je fiksiran pismom. S obzirom na to da je pučka književnost prvenstveno usmjerena na recipijente, njihovu kulturu, jezik i običaje, autori su pučke pjesme prilagođavali potrebama i interesima slušatelja, odnosno čitatelja i njihovu stupnju naobrazbe. Pri tome tijekom procesa prepisivanja često je dolazilo do dodavanja, brisanja ili pak povezivanja stihova iz dvije različite pjesme u jednu. Upravo su se od pučkih žanrova najviše prepisivale pučke pjesmarice (usp. Tomašić 2014: 33). Ovdje je bitno napomenuti kako se pučka pjesma, kao i usmena, ponekad prenosila usmenim putem, no smatra se kako će ponovno određene karakteristike ukazivati da se radi o pučkom, a ne tradicionalno usmenom (usp. Zečević 1977: 219).

Kao još jedan važan element pučke poetike ističe se *pamćenje*. Iznošenje stvarnih povijesnih događaja u obliku pjesme, odnosno pučkog deseterca postalo je temelj boljeg upamćivanja i njegovanja određene kulture (Tomašić 2016a: 144). Osim toga, pučki pjesnik vrlo često ima potrebu neki opjevani povijesni događaj povezati s drevnom prošlosti, a junaka prikazuje kao hrabrog i dobronamjernog heroja koji je vjeran svojem narodu. Na taj način pučki pisac recipijentima želi olakšati prenošenje pučke riječi, ali i naglasiti što zaslužuje biti dio „živoga pamćenja zajednice” (usp. isto: 140).

2.2. Odnos usmene i pučke književnosti

Kao prvu opoziciju pučke i usmene poezije (i poetike) treba spomenuti vjerodostojnost i istinitost događaja koje opisuju. Dok, s jedne strane, usmena književnost naglasak stavljala na imaginaciju, opjevavanje vlastitih doživljaja, svakom je pučkom autoru, s druge strane, bilo vrlo važno da ono na čemu gradi svoju pjesmu bude autentično i istinito. Ona se ponajprije odnosi na konkretizaciju vremena i mjesta radnje koji se opjevavaju u nekoj pučkoj pjesmi. Ta se formula pučke pjesme naziva još „obrazac invokacije događaja” (Zečević 1971:

23). U pučkoj pjesmi, za razliku od usmene pjesme, tako dolazi do preciznog spominjanja konkretnog mjesta te točnog vremenskog datiranja:

Na dan Alke – 1932. god.

Na dan Alke u Sinju bijelome

po starinskom običaju svome
okupe se svi redom alkari
ko što traže običaji stari,
po pod glazbom idu na tvrđavu
gdje im stari zadobiše slavu. (Malbaša, 1932).

Prema Zečević, podaci o piscu, godini i prostoru gdje je pjesma nastala najčešće su se nalazili na samome kraju pjesme (1978: 458):

Ja sam guslar pomljivo gledao
Pa vitešku igru opjevao.

Složio: Šimun Malbaša, Sinj 1932. god. (Malbaša, 1932).

Ako pak pripovjedač nije bio izravni svjedok opisivana događaja, tada bi on, kako bi potvrdio njegovu izvornost, naveo točno ime i podatke o osobi koja mu je ispričala tu zgodu (usp. Zečević 1971: 24). Uz to, opširni opisi vidljivi su i pri karakteriziranju junaka pučke pjesme. Tako pučki pjesnik ima potrebu opširno opisati glavni lik pjesme: navesti njegovo ime, starost, potom jasno odrediti status i njegovo emotivno stanje³...Osim toga, detaljiziranje se također javlja u procesu prikazivanja određenih prizora od velike važnosti, što, prema Zečević, služi opet apstrahiranju događaja (1978: 444), odnosno njihovu uopćavanju. Upravo se to detaljno prikazivanje javlja pri opisivanju nekog strašnog i tragičnog događaja, a sve s ciljem *poučavanja* recipijenata i naglašenog osuđivanja onoga što nije dobro za zajednicu i kako se ne smije postupati zbog mogućeg narušavanja uspostavljenog suglasja (usp. isto)⁴:

Blaga usta, prsa mila
i bok Sinka ranjeni.
Rane ruku, nogu, tila,
obraz iskrvavljeni.

Sveta Diva jadna pere

³ Ovdje je potrebno napomenuti kako pučki pjesnik ne pjeva o junacima, kao o zasebnom liku, već o junaštvu kao vrlini koju određen lik nosi (usp. Zečević 1978: 378).

⁴ Zečević upozorava kako je to detaljiziranje prisutno i u tradicionalnim usmenim pjesmama, što pomalo narušava tezu da je glavna svrha opširnog opisivanja uvjeravanje u istinitost određenog događaja (usp. 1971: 36).

gorkim suzama' Matere.

O Marijo, molimo te,
za potop tvojih suza
i za rane i grozote
Sina tvoga Isusa.

Žalost tvoju ulij nama,

sad u srce suzama. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 167).

U navedenom se primjeru kroz detaljan opis Isusovih rana i Marijinih suza, kao tragični i strašni događaji prouzročeni ljudskim grijesima, želi poučiti recipijente, odnosno vjernike da se pokaju za svoje grijehe, počnu činiti dobra djela i na taj način približe Bogu. Isto tako u pjesmi „Pjesma o paklu”, iz izbora pjesama Divne Zečević, opjevavaju se grešnikove muke koje simboliziraju Isusove muke na Veliki petak, pri čemu je glavni cilj recipijentu ukazati na vjernikove grijehe, odnosno na ono što je loše i nije ispravno. Lirski subjekt spomenuti cilj ostvaruje prikazom mučenja dijelova grešnikova tijela te, na kraju, najavom grešnikove propasti zbog počinjenih grijeha:

Jezik učen psovat, grdit i sramotno govoriti,
i zakletvom laž potvrdit, rastezan će s kliješti biti.

Srce koje oprostjenje uvriješenja ne htije dati,
da činjeno osvećenje, tu će aždaja drpat, klati.

Grešna dušo, eto znadeš sad zlo tebi pripravljeno,
u to sutra da propadeš, tko zna, tebi je suđeno. (Zečević 1988: 197–198).

Kako bi još dodatno iskazali istinitost i uvjerljivost opisivanih događaja, pučki su pjesnici znali posezati za leksikom neke druge društvene sredine, i to najčešće za onim iz višeg sloja. Na taj način autor uvodi nešto nesvakodnevno, ali i dokazuje da se koristio određenom stručnom literaturom pri pisanju u kojoj se ta nepoznata riječ nalazila (usp. isto: 373).

Dodatna opreka između tradicionalne usmene i pučke poezije jest stalna uporaba rime u pučkoj književnosti:

Na križ sveti gleda **gori**,
a Isus joj **progovori**:
„Nemoj, Majko, suze **liti**,
Ivan će ti sinak **biti**.
O Ivane, radost **moja**,
to će biti Majka **tvoja**.

Bit će Majka svim **ljudima**,
o dobrima i **grešnicima**.”
Tada reče: „Svršeno je,
svršeno je djelo **moje**!”
Bogu Ocu dušu **dade**,
a Spasitelj naš **postade**. (Hadžihusejnović Valašek 2020: 86).

Iako pučka pjesma zadržava tradicionalni epski deseterac kao temeljni stih u svojim pjesama, kao novina javlja se rima koja za nju predstavlja primarnu estetiku. Osim toga, prisutna je i pojava *opkoračenja*, što je usmenoj poeziji u potpunosti nepoznato (usp. Zečević 1971: 37).

Također, Zečević kao još jednu razliku između ovih dviju književnosti navodi efekt *neočekivanog* (isto: 33). Za pučku je književnost karakteristično značenjsko suprotstavljanje dviju riječi. Prilikom ostvarivanja temeljne teze istinitosti i vjerodostojnosti, pučki pisci također vjeruju da postoji i ona druga neistinita, lažna strana. Sukobi starosti i mladosti, supruga i supruge, sreće i nesreće neki su od najčešćih primjera suprotstavljenih odnosa čija je glavna uloga generalizacija onoga što se želi reći, ali i poučavanje recipijenata (usp. Zečević 1978: 460).

Na kraju, zbog tvrdnje da je tradicionalna usmena književnost estetski uspješnije oblikovana od pučke, vrlo se često pučko djelo nazivalo *neknjiževnim*. Iako se takav naziv prvotno razvio zbog teze da je pučka književnost namijenjena onim najnižim društvenim slojevima, za dobivanje takvoga nadimka zaslužan je ponajviše jezik i to što središte pučke pjesme čini njezin *sadržaj* (isto: 360). Ono što ponajviše nedostaje pučkim pjesmama, a što je uvelike bilo prisutno u usmenoj književnosti, jest instrumentalna funkcija jezika. Kazivač usmene pjesme olako je mogao utjecati na način kako će prenijeti određenu pjesmu, dok u pučkoj književnosti zapisana, a ne izgovorena pjesma postaje tek umjetna komunikacija, a na taj način i lišena svih prozodijskih elemenata. Osim toga, veliki udio u proživljavanju „pročitane” pjesme ima cjelokupno osobno iskustvo čitatelja, odnosno recipijenta (usp. isto).

2.3. Pučke (crkvene) pjesmarice

Zečević ističe da su pučke rukopisne pjesmarice „zbirke koje sadržavaju raznolike književne rodove, nastaju i traju nakon izuma tiska kao specifičan pučki književni žanr koji u sebi ujedinjuje raznolike književne oblike” (1978: 399). Pučke pjesmarice nastajale su kao čovjekova tendencija za izražavanjem vlastitih osjećaja, želja i potreba. Zanimljivo je spomenuti da su se u pjesmaricama često mogle pronaći pjesme različite tematike. Štoviše, stranice korpusa bile bi u potpunosti ispisane raznolikim žanrovima, a na kraju svake pjesme

nalazili bi se sažeti podaci o autoru (usp. isto: 400). Kao primjer ističe se *Pjesmarica ili sbirka rado pjevanih pjesamah* Đure Stjepana Deželića (1872). U toj zbirci Deželić sabire pjesme koje se pjevaju tijekom različitih prigoda. Tako se ondje mogu pronaći uspavanke, pjesme nabožne tematike, domoljubne i ljubavne pjesme te napitnice. Pri tome unutar svake tematske vrste Deželić donosi i pučke i tradicionalne usmene i autorske pjesme dobro poznatih pjesnika, kao što su Ljudevit Vukotinović Farkaš, France Prešern, Petar Preradović, Dimitrija Demeter, Ivan Trnski, Davorin Trstenjak, Ivan Kukuljević Sakcinski, Ivan Mažuranić, Ljudevit Gaj, Pavao Štoos, Antun Mihanović, Antun Nemčić, Milan Rakovac.

Crkvene pjesmarice među najbrojnijim su pučkim korpusima u svijetu. Kako je svaka pučka pjesmarica produkt nečije potrebe za pisanjem, tako je najčešći razlog nastanka pjesama nabožne tematike bila integracija vjernika u jednu zajednicu s ciljem učvršćivanja i rada na vlastitoj duhovnosti (Zečević 1988: 75). U pučkim pjesmaricama nabožne tematike pjesme su uglavnom raspoređene s obzirom na dio crkvene godine na koji se sadržajno odnose, ali ondje je također moguće pronaći liturgijske pjesme, pjesme posvećene Bogu, te pjesme namijenjene izvođenju na spomendan pojedinih svetaca (isto). Obilježja pjesama crkvenih pjesmarica, s obzirom na analizirane korpuse u daljnjem dijelu rada, odgovaraju općim karakteristikama pučkih pjesmarica. Tako su osnovne teme crkvenih pjesmarica prilagođene samim recipijentima i njihovim potrebama, a to su odnos Boga i vjernika, radost zbog rođenja Isusa, prikaz vjernikovih grijeha kroz Isusovo trpljenje i mučenje te traženje pomoći od Marije kao glavne zagovornice kod Isusa. Osim toga, glavni je način oblikovanja pučke pjesme nabožne tematike tzv. dijaloška forma pjesme, odnosno opozicijski odnos *dobra* (onostranog svijeta) i *zla* (ovozemaljskog svijeta), što ujedno nagoviješta preuzimanje obilježja iz razdoblja srednjega vijeka (usp. Tomašić 2016b: 196). Također, na temelju oprečnosti tih dvaju pojmova u crkvenih pjesmama grade se dvije osnovne karakteristike pučkoga pjevanja: *kazna* za počinjene grijeha, ujedno glavni uzrok udaljavanja od Boga, a potom i *moralna pouka* koja se u nabožnim pjesmama odnosi na kajanje za vlastite grijeha i činjenje dobrih djela. Trivijalnost i očuvanje starih sustava vrijednosti, kao tipična obilježja pučkoga, vidljiva su i kroz stalnu upotrebu *klišea* (isto: 197). U crkvenim pjesmaricama to se ostvaruje uzastopnim korištenjem jednostavne, parne rime, te, iako je ono ponajprije prisutno u pjesmama svjetovne tematike, petrarkističkim opisom žene, u ovom slučaju, Isusove majke Marije.

3. KNJIŽEVNOST I EMOCIJE

Emocije u književnosti vidljive su na svim trima razinama: na razini autora, književnog djela i čitatelja. Ipak, pojedine književne teorije razlikuju se po mišljenju koji je književni element ujedno i glavni izvor emocija. Književne teorije koje u središte emocija postavljaju samoga pisca jesu tzv. ekspresivne teorije umjetnosti (Sorel *i dr.* 2011: 8). Pjesnik je, prema njima, nadaren pojedinac koji je jedini u stanju iskazati vlastite misli, maštu – emocije, dok drugi, „obični” ljudi za to nisu sposobni. Druga skupina teorija, objektivna ili autonomna teorija, naglasak stavlja na sam književni tekst. U ovu bi se teoriju također mogao uvrstiti već spomenuti Aristotel i njegov maloprije opisani pogled na emocije u tekstu.⁵ Osim njega, ovdje još ulaze novokritičari, strukturalisti te poststrukturalisti čije su teze da je svaka književna vrednota *reprezentirana* jedino i isključivo u samome djelu, što također uključuje emocije i njihov utjecaj na književni tekst (usp. isto: 11). Na kraju, teorije u čijem se središtu nalazi čitatelj, odnosno publika jesu *teorije recepcije*. Prema Nini Lekić, ta se teorija zasniva na komunikaciji autora i čitatelja, dok im je sredstvo komunikacije književni tekst, pri čemu najvažniju ulogu u davanju i primanju informacija ima čitateljevo primjećivanje književnih emocija (2020: 51). Jedna je od važnijih uloga književnosti poučiti, ali i pobuditi određene osjećaje kod čitatelja. Književni tekst tako može publici prenijeti određena opća znanja, podučiti ljude pravilnom ponašanju, obavljanju određenog zanata, razvijati njihove vještine, dati bolji uvid u vlastite i strane emocije, obogatiti životno *iskustvo*...(usp. isto: 77).

Nadalje, proučavanje emocija na području usmene književnosti podrazumijeva nešto drugačiji pristup. Rudan (2020) emocije u usmenoj književnosti tumači na nekoliko razina od kojih se ponajviše ističu dvije grupe. Prva grupa dijeli se na: proučavanje iskaza emocija koji su karakteristični za određeno povijesno razdoblje i utjecaj emocija na cjelokupno djelo ili žanr (Dukić, 2012; prema Rudan 2020: 148). Druga grupa uključuje tri razine tumačenja folklora prema Alanu Dundesu, a to su tekst, tekstura i kontekst (isto: 149). Prema tome, folkloristi emocije istražuju na dva načina: kako pojedinačni usmenoknjiževni žanrovi oblikuju emociju s obzirom na temu, stil pisanja i kompoziciju djela, te kako društvena situacija, kazivač i recipijent utječu na formiranje emocija u nekome djelu (Rudan 2018a: 141).

⁵ Osim djela, Aristotel je kao još jednog važnog posrednika emocija također isticao samoga čitatelja (usp. Sorel *i dr.* 2011: 13).

3.1. Obilježja *nabožne osjećajnosti*

Prema Zečević, glavni razlog postojanja nabožnih pučkih pjesama jest „da čvršće povežu vjernike u skladnu molitvenu zajednicu objedinjenu nabožnom osjećajnošću” (1988: 75). U želji da crkveni puk učvrsti vlastitu vjeru u Boga te da se u potpunosti iskorijeni ljudska nezainteresiranost u ono Božje, dovelo je do pojave *uzvišene* osjećajnosti. Štoviše, ona je postala svojevrsni izvor kršćanske pouke i poticaj za daljnje čitanje nabožnog štiva u svakodnevnom životu (usp. Zečević 2000: 85). U nabožnim se pučkim pjesmaricama to ponajprije odnosi na emocije ljubavi, straha i tuge.

3.1.1. Ljubav Božja

Jedan od temeljnih simbola nabožnih pučkih pjesama čini duhovna, nebeska ljubav. Pri tome je potrebno reći kako je ljubav prema Bogu istovjetna onoj iz svjetovnih pjesama. Kao i u pučkim svjetovnim pjesmama, i ovdje je ljubav upućena nekoj dragoj osobi koja se zaklinje na vječnost, susret s voljenom osobom, u ovom slučaju – s Bogom. No, dok je ona realna ljubav prolazna, sklona iskušenjima i promjenjiva, nebeska je trajna, idealna, krajnje vječna (usp. isto: 50). Navedena se opreka može poistovjetiti i s često u nabožnim pjesmama prisutnim odnosom *zlobe* i ljubavi. Pakost je ta koja odvaja osobu od njezine, po ljubavi, srodne duše, ona kvari čovjekovo srce, dok Božja ljubav radi upravo suprotno: ona približava jednu osobu drugoj, čini njihov odnos čistim i dugotrajnim (usp. Zečević 1988: 98).⁶

To je suprotstavljanje također vidljivo u odnosu tjelesnog i duhovnog. S jedne strane, tjelesna ljubav u nabožnim je pjesmama oznaka za ovozemaljsko, raspadljivo i kratkotrajno, dok je duhovna ljubav, s druge strane, vječna, trajna, neprekidna te se „kreće u pravcu u kojem se kretalo i živo srce” (isto: 81).

U pojedinim radovima vrlo često ističe se i ljubav Blažene Djevice Marije. Kao „Kristova djevičanska majka, bogorodica” (Šimundža 1999: 336), nimalo ne čudi njezina povećana zastupljenost u pučkim pjesmama. Dok se Božja ljubav ponajprije odnosi na onu koju svaki čovjek upućuje svom nebeskom Ocu, marijanska ljubav podrazumijeva upravo suprotnu vrstu ljubavi: ona koja je poslana ljudskom rodu. Prema Zečević, „Marija simbolizira uvijek pouzdanu i čistu ljubav prema svima koji joj se obraćaju, pa posreduje između ljudi i srdžbe svog božanskog sina” (1988: 117).

⁶ Prema Zečević, u pučkim je nabožnim pjesmama vrlo često moguće uočiti opozicije između pojedinih motiva radi naglašavanja razlike između svjetovne i nabožne ljubavi (usp. 1987: 98).

3.1.2. Strah Božji

Sljedeća emocija, strah Božji, proizlazi iz samih čovjekovih grijeha. Zbog saznanja da može umrijeti u bilo kojem trenutku, grešni čovjek ima potrebu uzastopno izricati vlastite misli koje su ispunjene uznemirenošću, bojazni i zabrinutošću. Prema Zečević, strah je ponajprije potaknut *grižnjom savjesti* zbog vlastitih grešnih postupaka te mogućeg skorašnjeg „plaćanja računa Bogu” (isto: 85). Osjećajem straha pučka nabožna pjesma želi ukazati da svakim krivim potezom čovjek postaje aktivni sudionik u ranjavanju i mucu Isusa Krista. Ovdje je također naglasak stavljen na još jednu vrstu straha, na tzv. *strah od vlastite tjelesnosti* (usp. Zečević 2000: 93). Navedeni motiv postoji još od srednjovjekovne književnosti, a sve s ciljem prikazivanja oku nevidljivog. Na taj se način pokušavala običnom čovjeku približiti i slikovito prikazati sama vjera, dok je njegovo tijelo, ispunjeno ranama od grijeha, istovremeno tako postojalo prožimano duhom (usp. isto). Upravo uviđanjem i prepoznavanjem muke koju je Isus morao proći za sve grešnike, vjernik ima priliku emocionalno spoznati, a potom i odreći se vlastitih grijeha, te konačno početi „graditi” put prema Bogu.

3.1.3. Tuga

Na osjećaj straha nadovezuje se i posljednja dominantna emocija pučkih nabožnih pjesama: tuga, odnosno ganuće. Kada čovjek počne osvještavati vlastite grijeha, on ih tada istovremeno počinje *oplakivati*. Navedena se emocija nerijetko u pučkim pjesmama prikazuje likovno, putem raznolikih hiperboličnih slika. Tako se emocija tuge u nabožnim pjesama ponajviše predočava, tzv. *poplavom suza* koje čiste čovjeka od grijeha (Zečević 1988: 118). Takvo plakanje i prenaplašena osjećajnost ujedno simboliziraju ljudsku pokoru, te pozivaju čovjeka da zaboravi vlastite prijašnje loše postupke i da krene iznova živjeti. Prema Štrkalj Despot, suze su znak prizivanja Božjeg milosrđa i oslobađanja od kazne grijeha (usp. 2012: 108).

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Za proučavanje emocija u pučkim pjesmama nabožne tematike koristilo se šest korpusa: *Hrvatska pjesmarica ili Sbirka rado pjevanih pjesama* Đure Stjepana Deželića (1872), *Izbor pučkih pjesama nabožne tematike* Divne Zečević (1988), te pjesničke zbirke etnomuzikologinje Miroslave Hadžihusejnović-Valašek (*Kada vreme slavno dođe* (2014), *Hodi k meni, puče dragi* (2019), *Tradicijske crkvene pučke pjesme na području Požeške biskupije* (2020a) i *Hvatajte se u pleteno kolo* (2020b)). U prvom dijelu analizirale su se

pučke pjesme iz pjesmarica Gjure Stjepana Deželića i Divne Zečević koje su sadržavale karakteristike nabožne osjećajnosti: različite načine izražavanja emocija (deskriptivni, ekspresivni izraz ili doslovno fizičko djelovanje) i njihov sadržajni utjecaj na cjelokupnu pjesmu, pri čemu je u zasebnom poglavlju također prikazana osjećajnost u marijanskim pjesmama. U drugom dijelu zajedno su analizirane pjesme iz tri pjesmarice Miroslave Hadžihusejnović-Valašek (*Kada vreme slavno dođe, Hodi k meni, puče dragi i Tradicijske crkvene pučke pjesme na području Požeške biskupije*). Poglavlja analize podijeljena su s obzirom na dio liturgijske godine kojem pojedina pjesma sadržajno pripada. Na kraju, zasebno je pregledana pjesmarica *Hvatajte se u pleteno kolo*, u kojoj su pjesme pretežno svjetovne tematike, a u obzir su se uključivale samo one pjesme s motivima koji pripadaju registru religijskoga. Najčešće se ti motivi pojavljuju u obliku spominjanja Božjega imena ili nekoga, odnosno nečega što dolazi od Boga (anđeli). Prije same analize emocija u pučkim pjesmama, donosim nekoliko informacija i o pregledanim korpusima.

4.1. Hrvatska pjesmarica ili sbirka rado pjevanih pjesama (1872)

Ova je zbirka nastala dugogodišnjim mukotrpnim sakupljanjem i prepisivanjem pjesama iz raznolikih knjiga i drugih dostupnih papirnatih materijala. Sastavio ju je Đuro Stjepan Deželić⁷. Zbirka je doživjela 6 izdanja.⁸ Jedna je od najpotpunijih hrvatskih pučkih pjesmarica (Brusina 1906: 28). Ono po čemu je ta pjesmarica tipično pučka jest žanrovska i tematska raznolikost pjesama. Tako je ondje moguće pronaći pjesme nabožne i svjetovne tematike, odnosno ljubavne, domoljubne pjesme, budnice, pjesme namijenjene djeci, ali i pjesme zdravičarske tematike. Drugim riječima, Deželić je pjesme birao s obzirom na njihovu ondašnju popularnost i recipijentov ukus, što su također jedna od glavnih obilježja pučkih pjesmarica (Tomašić 2016b: 194). Deželić (1872) u predgovoru jasno nalaže kako su te pjesme ponajprije namijenjene obrazovanom i srednjem sloju hrvatskoga društva. Isto tako navodi da su sabrane pjesme prikupljene iz različitih knjiga i časopisa te da je u zbirci moguće pronaći i pjesme koje još nisu nikada bila objavljene. Deželićev glavni cilj prilikom objavljivanja *Hrvatske pjesmarice* bio je ukazati na ljepotu hrvatskoga pjesništva i buđenje

⁷ Đuro Stjepan Deželić bio je hrvatski prozni pisac, publicist, prevoditelj i javni službenik. Pisao je i priređivao povijesne i političke članke, poeziju, romane, putopise i biografije poznatih hrvatskih autora. Oformio je prvu zbirku odabranih hrvatskih, srpskih i slovenskih pjesama te je sudjelovao u izradi hrvatsko-njemačkog i njemačko-hrvatskog rječnika. Bio je urednik nekoliko hrvatskih časopisa (Macan 1993: v. s. *Deželić, Đuro (Gjuro)*).

⁸ *Pjesmarica* je prvi put izdana 1865. U radu se analiziralo izdanje iz 1872.

nacionalne svijesti u Hrvata (Brusina 1906: 29). Korpus sadrži 625 pjesama. Deželić donosi i tradicionalne usmene i pučke i autorske pjesme poznatih pjesnika, kao što su Ljudevit Vukotinović Farkaš, Petar Preradović, Dimitrija Demeter, Ivan Trnski, Davorin Trstenjak, Ivan Kukuljević Sakcinski, Ivan Mažuranić, Ljudevit Gaj, Pavao Štoos, Antun Mihanović. Sama pjesmarica podijeljena je u pet dijelova prema tematici, odnosno sadržaju pjesama. Pjesme za djecu, Uzvišene pjesme, Davorije, Ljubovne pjesme i Napitnice. Iako u prvom navedenom dijelu zbirke, Pjesme za djecu, postoji potpoglavlje pod nazivom Onako pobožne, pučke nabožne pjesme također je moguće pronaći i u ponekim drugim poglavljima, pogotovo u odjeljku *Uzvišene pjesme*. U zbirci se mogu pronaći pjesme s opisom raznolikih životno važnih događaja: od krštenja, preko prvih ljubavi i raznolikih svečanosti, pa sve do ratnih pjesama i intimnog odnosa s Bogom. U analizu je uključeno 70 pjesama iz zbirke.

4.2. Izbor pučkih pjesama nabožne tematike Divne Zečević

Izbor pučkih pjesama nabožne tematike nalazi se u knjizi *Hrvatske pučke pjesmarice 19. stoljeća* autorice Divne Zečević. Kako joj i samo ime kaže, navedena se knjiga sastoji od analize i izbora pjesama svjetovne i nabožne tematike, a koje se izvorno nalaze u raznolikim pučkim pjesmaricama 19. stoljeća.⁹ Korpus sadrži 61 pjesmu. Osim toga, u knjizi su prisutne domorodne, ljubavne, 10-ak već spomenutih nabožnih pjesama, te napitnice. Od 10-ak nabožnih tri su pjesme posvećene Blaženoj Djevici Mariji. Pučke pjesme nabožne tematike ponajviše su preuzete iz *Vinca bogoljubnih pisamah* fra Marijana Jaića, koje sadržajno pjevaju o realnom, ovozemaljskom svijetu opisanom kao nadrealnom, nebeskom (usp. Zečević 1988: 7). Još neke od tema nabožnih pučkih pjesama jesu prolaznost života, vjera u povratak u prvobitno stanje bez grijeha i prostor međusobne sloge.

4.3. Kada vrime slavno dođe (2014)

Zbirka *Kada vrime slavno dođe* nastala je na temelju terenskih zvučnih zapisa Miroslave Hadžihusejnović Valašek na području baranjskih Šokaca, a pjesme su izvorno preuzete iz starijih molitvenika¹⁰. U zbirci se nalazi sveukupno 179 pučkih pjesama nabožne tematike popraćenih notnim zapisima. Pri tome, crkvene pjesme podijeljene su s obzirom na dio crkvene godine u kojoj se pjevaju. U zbirci je tako moguće pronaći misne pisme, pisme adventske, božićne pisme, pisme korizmene, uskrsne pisme, pisme o Blaženoj Divici Mariji,

⁹ Zečević navodi zbirku pjesama *Slavonske varoške pesme* L. I. Oriovčanina i pjesmaricu Đ. S. Deželića (1988: 5).

¹⁰ Hadžihusejnović Valašek navodi zbirku pjesama *Duhovna radost, Slava Božja i Vinac* čiji su autori neimenovani (2014: 59).

prigodne i mnoge druge. Pojedine pjesme sadrže i folklorne motive karakteristične za baranjsku kulturu. Cilj sabiranja pjesama u jednu pjesmaricu bio je, kao i u drugim korpusima, učvrstiti vjeru puka te sačuvati folklornu baštinu Baranje koja će se na taj način moći prenositi daljnjim generacijama baranjskih Šokaca (Hadžihusejnović Valašek 2014: 7).

4.4. *Hodi k meni, puče dragi: hrvatske duhovne pjesme franjevačkih rukopisnih kantuala prve polovice 18. stoljeća u Slavoniji i Srijemu (2019)*

Pjesme je u zbirku okupila Miroslava Hadžihusejnović Valašek. Prema Hadžihusejnović Valašek, zbirka *Hodi k meni, puče dragi* sažima najstarije hrvatske pjesme nabožne tematike s područja Slavonije i Srijema (2019: 11), a prenosili su ih franjevci usmenim kazivanjem. Uloga pjesama bila je ponajprije odgojnoga i poučnoga tipa, a namijenjene su prvenstveno običnom vjerskom puku. U zbirci se nalazi sveukupno 89 pjesama, pri čemu su tekstovi pjesama, i manji broj notnih zapisa, preuzeti iz četiri kantuala – Kapušvarčev kantual, Sandukčićev kantual, Vukovarski kantual i Našički kantual. Prva dva kantuala imena su dobila prema svojim autorima, dok su druga dva nazvana prema gradu u kojem su nastala. Prema sadržaju u zbirci se nalaze adventske, božićne, korizmene, marijanske i crkvene pjesme, potom pjesme u čast pojedinim svecima i pjesme „posvećene Bogu” (Hadžihusejnović Valašek 2019: 137).

4.5. *Tradicijske crkvene pučke pjesme na području Požeške biskupije (2020)*

Treća analizirana pjesmarica autorice Miroslave Hadžihusejnović Valašek sadrži pjesme prikupljene s područja Požeške biskupije. Kako joj i samo ime kaže, zbirka se sastoji od izbora pjesama nabožne tematike koje se izvorno nalaze u raznolikim pjesmaricama još od prve polovice 18. stoljeća. Poveći broj pjesama tako je preuzet iz notne zbirke vlč. Ivana Sučića *Narodne pjesme iz Čađavice* (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 269). Uz to, ovdje se nalaze pjesme nepoznatih autora koje su oblikovane za različite crkvene događaje i blagdane te su prenošene usmenim putem. Korpus sadrži 218 pjesama koje izvorno dolaze iz 42 različita mjesta s područja Požeške biskupije. Hadžihusejnović Valašek (2020a: 270) ističe da su unutar zbirke sabrane pjesme koje je prvenstveno odabrao vjernički narod. Osim što je dio pjesama preuzet iz drugih pjesmarica, veliki dio pjesama također je prikupljen od kazivačica koje dolaze s 50 različitih područja Požeške biskupije. Cilj sabiranja pjesama s toga područja bio je održati „povijesno-kulturnu baštinu vezanu za život Crkve na prostorima zapadne i

srednje Slavonije” (Hadžihusejnović-Valašek 2020: 5), ali i osnažiti vjeru slavonskoga puka. Pjesmarica je podijeljena u nekoliko dijelova prema tematici, odnosno prema sadržaju pjesama na misne, adventske, božićne, korizmene, uskrsne, *pisme* Duhu Svetom, marijanske...

4.6. *Hvatajte se u pleteno kolo* (2020)

Zbirka *Hvatajte se u pleteno kolo* sastoji se od folklornih pjesama Virovitičko-podravske županije. Korpus uključuje 307 pjesama iz različitih područja spomenute županije, pri čemu je dio njih prikupljen usmenim kazivanjem, a dio je iz raznih rukopisnih zapisa iz polovice 20. stoljeća. Velik dio pjesama preuzet je od svećenika Ivana Sučića iz Čađavice (Hadžihusejnović Valašek 2020b: 359). Zbirka se uglavnom sastoji od pjesama svjetovne tematike, dok nabožni motivi imaju tek sporednu ulogu. Ovdje je tako moguće pronaći „od starogradske pjesama do običajnih, autorskih, crkvenih, društvenih, dječjih igara i kolskih napjeva” (isto: 11). I ovdje je, kako navodi Hadžihusejnović Valašek, glavni razlog sabiranja pjesama bio očuvanje kulturne baštine zapadnoga dijela slavonske Podravine (isto).

5. ANALIZA EMOCIJA U PUČKIM PJESMAMA NABOŽNE TEMATIKE.

5.1. *Pjesmarica Đure Stjepana Deželića i pjesme iz korpusa Divne Zečević*

U analiziranim su korpusima emotivna stanja najčešće prikazana pomoću ekspresivnih i deskriptivnih izraza. Prema Kristini Štrkalj Despot, u ekspresivne izraze ulazi korištenje raznolikih uzvika, kao dodatno sredstvo iskazivanja vlastitih osjećaja (2012: 92). Tako se u analiziranim pučkim pjesmama ponajprije mogao uočiti uzvik *o/oj* kao predznak invokacije ili obraćanja Bogu, božanskim osobama, običnim ljudima, ili pak apstraktnim imenicama:

O vi gdje ste, ljute **smrti**, svršite nam život
Strile, o, da nam je moć umrti, ne moremo
podnijet sile!

O, ti **muko** vjekovita, koga tvoj ne straši plamen,

Srca jesu kamenita i još tvrđa nego kamen. (Zečević 1988: 198)¹¹.

Osim toga, kao još jedan ekspresivni izraz ističe se uzvik *ah*. Njegova pojava ponajviše se veže uz stihove tužna, potresena i ravnodušna emotivna stanja. Također se njime dodatno naznačuje poniznost lirskog subjekta. Uz spomenuti uzvik, u tek nekoliko pjesama koristio se i izraz *jao* s istim značenjem.

Uz ekspresivne izraze, ujedno kao glavno sredstvo iskazivanja osjećaja u obrađenim korpusima, pojavljuju se i tzv. *doslovni deskriptivni izrazi* (Štrkalj Despot 2012: 93). U pjesmama su se tako prilikom izražavanja vlastitih emocija najčešće koristili oni osnovni, istoznačni pojmovi. Tako pri govoru o strahu ili radosti prevladavaju osnovni izrazi *strah*, odnosno *radost*, uz poneki uobličeni pojam, poput pridjeva *strašan*, ili imenice *veselje* i glagola *radovati*:

Radujmo se dječice,
I sklopimo ručice,
Hvalu Bogu dajmo,
Slavno zapjevajmo,
Da možemo u mladosti
Učiti se krieposti (*Pjesmarica* 1872: 59).

Osim toga, pri ekspresiji osjećaja ljubavi ponovno se koristi istoimena imenica, no i glagol *ljubiti*:

I kako me ti nauči:
Tebe slušat i **ljubiti**,
Dobro činit, negriešiti.
Ti me Otče! iz **ljubavi**
Cieo dan ov' neostavi! (*Pjesmarica* 1872: 49).

S druge strane, tuga je u pučkim pjesmama većinom izražena posredno. Tako se pri izražavanju tužnog raspoloženja koriste imenice *suza*, *plač*, te glagol *plakati* ili *cviliti*:

Iz doline ove **tužne**
K tebi, djevo, vapimo,
K tebi dižuć oči **suzne**,
Ponizno te molimo:

¹¹ Pjesme će se iz svake pojedine pjesmarice navoditi na sljedeći način: primjeri iz korpusa Divne Zečević bit će navedeni kao Zečević 1988: str.; primjeri iz korpusa Đure Stjepana Deželića bit će navedeni kao *Pjesmarica* 1972: str. Sva isticanja u danim primjerima su autoričina.

O, djevice milostiva
Ne prezri nam **plač** i jad,
Obazri se dobrostiva
Na siročad svoju sad. (Zečević 1988: 193).

Ostale emocije koje se pojavljuju u korpusima, poput *mržnje* ili *nade*, također su izražene u svojim osnovnim, doslovnim deskriptivnim izrazima: *mrziti*, *nada* (*i ufati*).

Osim što se emocije u pjesmi mogu realizirati doslovnim izrazima, one također mogu biti prikazane metaforički ili tek simbolički preko određenih dijelova tijela, predmeta ili prirodnih pojava. Preko njih se posredno upućuje na neku primarnu, osnovnu emociju koja pritom kroz cijelu pjesmu može ostati prešućena. Jedna od zastupljenijih metafora među analiziranim pjesmama jest odnos *svjetlosti* i *tame*, odnosno sreće i tuge.¹² Tako se imenice *svjetlost*, *zorica*, *sunce*, *dan* odnose na sreću, veselje, radost, točnije na ugodno raspoloženje, dok se *tmina*, *tama*, *noć* povezuju s tugom, žalosti, plačem. Na ovu bi se metaforu mogla nadovezati usporedba Boga sa suncem. Kako Bog predstavlja svojevrsno spasenje za svakog grešnika, a time i izlazak *tmine* grijeha, tako ne čudi česta usporedba Isusa sa Zemlji najbližom zvijezdom. U pjesmi „Uzdisanje duše pokorne k Isusu” (Zečević 1988: 194), lirski subjekt moli Isusa, svoje jedino Sunce, da ga izbavi iz mraka svakodnevnog života, vlastitih grijeha, te da mu dopusti živjeti u *svjetlosti*, odnosno u čistoći bez grijeha. Osim komparacije Boga i sunca, u pojedinim se pjesmama Bog također poistovjećuje s proljećem. Kao i sunce, proljeće u kontekstu pučkih nabožnih pjesama ponajprije simbolizira novi život, nadu, veselje vjernika...Štoviše, u pjesmi „Najljepši vienac” (Deželić 1872: 73), pojedini cvijet simbolizira određenu osobinu ili osjećaj, a koji je ponajprije dan od Boga. Tako ruža predstavlja veselje, ljiljan čistoću, klas marljivost, zimzelen ufanje u Boga. Na kraju, potrebno je spomenuti motiv srca, ujedno središnji znak pučkih pjesama nabožnog karaktera, koji predstavlja jezgru raznolikih osjećaja te postaje živo biće. Tako je *radost* metaforički povezana s toplinom srca pa je moguće pronaći izraze poput *vrućeg*, *gorućeg* ili *ugrijanog* srca:

Pjevajmo i mi, nek se razlije
Veselje, koje **srca** nam **grije** –
Pjevajmo skupa veselo svi. (*Pjesmarica* 1872: 84).

Osim toga, pojam srca može simbolizirati pobožnost i poniznost. U pjesmi „Kad moleći dižeš ruke gori” (isto: 47), lirski subjekt pjeva kako uz navedenu gestikulaciju, dizanje ruku, treba

¹² Spomenuta se opozicija može prikazati i konceptualnom metaforom „SREĆA JE SVJETLO – TUGA JE TAMA” (usp. Kapetanović 2012: 99).

dići i srce te kroz njega govoriti, odnosno treba svakodnevno jačati vlastitu vjeru i sve raditi s Bogom. Osim sreće, srce također može simbolizirati *tugu* i *strah*. U tim pjesmama srce je najčešće koncipirano kao živo stvorenje te dobiva osobine. Tako ono, u ime grešnika, ili „drhće, vene, sane” (Zečević 1988: 198) zbog ljudskih grijeha, ili je napravljeno od kamena, to jest „tvrdo” je i ravnodušno, ili je pak hladno od tuge koju grešnik osjeća.

Nadalje, uz ekspresivne i deskriptivne izraze, u pojedinim se pjesmama emocija prikazuje sredstvima vizualnog izražavanja: doslovnim, fizičkim djelovanjem. Jedna od najčešćih gestikulacija jest *podizanje* očiju prema nebu. U pjesmi „Ta za koga Bože stvori” (Deželić 1872: 74), i „Iz doline ove tužne” (Zečević 1988: 193), na taj se način ističe ozbiljnost, poslušnost, poniznost i bespomoćnost grešnika (2000: 85). Osim toga, spomenuti uzvišeni osjećaji nemoći te skrušenosti također su prikazani padom ničice pred Boga te *pobožno* sklopljenim rukama:

Čisto čuvstvo mladog čeda,
Tebi je posvećeno,
Tebe zovuć k nebu gleda
Ruke sklapa pobožno.
Jedan grešnik kom su grijesi
Neprestane tuge vir,
K tebi hiteć se utješi,
Duši svojoj nađe mir. (Zečević 1988: 193).

Dok je tuga likovno izražena neprestanim plakanjem, *cviljenjem* i morem suza na licu grešnika, osjećaj straha povezan je s drhtanjem tijela. U pjesmi „Pjesma o sucu” (Zečević 1988: 198), lirski subjekt se, osjećajući strah zbog vlastitih grijeha, trese, štoviše, srce mu dršće zbog neznanja što će s njim biti i kakvu će odluku Bog donijeti. Uz to ne može normalno spavati zbog zvuka *trublji* koje čuje u svojoj glavi, što predstavlja svojevrsni *psihički doživljaj straha* (Rudan 2018b: 281).

Uz sve navedeno, u trima pjesmama analiziranih korpusa opisuje se događaj Isusove muke kao sredstva izazivanja suosjećanja kod vjernika (Vučković 2012: 128). Pri tome, spomenuti je događaj obrađen na tri različita načina. U pjesmi „Pjesma o sucu” (Zečević 1988: 198) podsjećanjem na Isusove patnje želi se potaknuti grešnika na pokoru, na neprestani *plač* zbog počinjenih grijeha i kao mogućnost oslobađanja od njih. Prema Zečević, čovjek svojim grijesima nanosi rane samome Isusu te na taj način postaje sudionik njegove strašne muke zbog čega počinje osjećati strah, odnosno krivicu (1988: 85). Tako i lirski subjekt spomenute pjesme osjeća grižnju savjesti, počinje se tresti prilikom svakog pogleda na

slavne rane te ga on nuka na neizmjernu tugu i žalost. Dapače, grešnik od straha u jednom trenutku skače u jamu, odnosno među *rane Isusove* gdje se tek prividno sakriva od posljednjeg suda. Na taj se način ujedno pokušava podučiti svakog vjernika poniznosti, marljivosti, ustrajnosti u vjeri (usp. isto: 109). U drugoj pjesmi, točnije u pjesmi „Pjesma o paklu” (isto: 197), naglasak je na grešnikovim mukama koje su odraz nekadašnjih Isusovih patnji. Naime, lirski subjekt nudi grozan opis mučenja pojedinog dijela grešnikova tijela i krajnjeg rasula, a sve s ciljem ukazivanja na ono što je pogrešno i loše – na čovjekove grijehе.¹³ U trećoj pjesmi, „Blagoslov večernji” (Deželić 1872: 50), Isusove rane predstavljaju simbol nevinosti i dobrote. Dok je Isusova muka u prethodne dvije pjesme pozivala grešnika na plač i trepet, ovdje lirski subjekt izravno traži od Boga da ga postavi u svoje rane i tako štiti od svih mogućih zala i još ne počinjenih grijehа. Tu su svete rane postale čovjekovo sigurno mjesto, njegov put k oslobođenju i skorašnjem spasu (Zečević 1988: 109). Gledajući u cjelini, sve tri pjesme temelje se na istome: *predočavanju nepredočivog*. Opisivanjem Isusove muke i njegovih sastavnica, to jest onog vidljivog, tjelesnog, prolaznog, zemaljskog, pučki pjesnik metaforički želi uputiti na ono nadrealno, vječno, bezgrešno, čisto (usp. Zečević 2000: 86).

5.2. Osjećajnost u marijanskim pjesmama

Iako u ovu kategoriju spadaju tek tri nabožne pučke pjesme, i to iz istog korpusa, *Izbor pučkih pjesama nabožne tematike* Divne Zečević, iz njih se također mogu izvući neki izrazi emotivnih stanja. U sve tri pjesme naglasak se stavlja na emociju *tuge* koju grešnici osjećaju zbog počinjenih grijehа. *Tuga* je ovdje iznesena ponajprije slikovito i gestikulacijom, točnije, *suznim očima uperenim u nebesa, sklopljenim rukama* te neprestanim plačem. Marija, kao pobornica i braniteljica kod Isusa te čisti simbol ljubavi grešnicima, predstavlja jedinstvenu priliku i nadu za mogući susret sa Svemogućim. Kao što je već rečeno, Blažena Djevica Marija predstavlja izvor ljubavi kojom pobuđuje čovjekovu radost, dobrotu, njome *grije* grešnikovo srce (Zečević 1988: 194). U pjesmi „Od prečistog srca B. D. Marije” (Zečević 1988: 193) ta se ljubav poistovjećuje sa samim srcem koje stoji u suprotnosti hladnog, neispunjenog, ništavnog ljudskog srca. Cijela pjesma predstavlja svojevrsnu opoziciju dvaju temeljnih osjećaja: marijanske tople ljubavi i čovjekova hladnog srca, odnosno njegove tuge. Dok je grešnik, s jedne strane, ispunjen *gorčinom* vlastitih grijehа, s druge strane, Djevica Marija komparirana je s blagim, dobroćudnim, *slatkim* motivima. Navedena oprečnost

¹³ Vrlo često u takvim nabožnim pjesmama pakleni oganj u potpunosti uništi čovjeka, osim tijela koje ostaje netaknuto kao oznaka neprestanog ponavljanja procesa paklenog mučenja (usp. Zečević 2000: 86).

vidljiva je i kroz uporabu deminutiva u pjesmi kojima lirski subjekt pokušava iskazati osjećaj samilosti prema Mariji. Njihovo korištenje u nabožnim pjesmama isto tako označava Marijinu blagost i nevinost (usp. isto: 116):

Premilo **srdašce**, prečista Djevice
Ko žarko **sunašce**, prosipa **zračice**,
I milo sja lice kao zvijezde danice,
Da otre suzice duše pokornice. (Zečević 1988: 193).

Pri analizi cjelokupnog korpusa, na području svjetovnih ljubavnih pjesama, iako one ne ulaze u dio proučavanih pjesama, moglo se uočiti korištenje ponekih marijanskih motiva pri opisivanju drage. Tako lirski subjekt u pjesmi „Djevo mila, djevo krasna” (isto: 172), osim što se pretežno koristi petrarkističkim motivima, naziva njezina njedra *djevičanskim*, te ju u samome naslovu pjesme oslovljava *Djevom* aludirajući tako na Blaženu Djevicu Mariju (usp. isto: 112).

6. NABOŽNA OSJEĆAJNOST U PUČKIM PJESMAMA KROZ CRKVENU GODINU

6.1. Osjećajnost u adventskim pjesmama

Vrijeme adventa, odnosno došašća označava vrijeme pripreme za dolazak Božjega Sina na zemlju. No, došašće se ne veže samo uz rođenje Isusa Krista, već ono također ima eshatološku tematiku¹⁴. Drugim riječima, Isusovo rođenje svojevrstni je podsjetnik iščekivanja drugoga Kristova dolaska na svijet (Devetak 1975: 254). Prema Domagoju Volareviću, i eshatologija, i Kristovo rođenje, predstavljaju crkveno razdoblje nestrpljivog i radosnog čekanja potaknuto nadom da će se dolazak Kraljevstva Božjeg *ponovno* dogoditi (2017: 547). Prema tome, adventske pjesme sadržajno se dijele na one koje tematiziraju drugi Kristov dolazak, Sudnji dan, i one koje opjevavaju prvi Kristov dolazak, rođenje Isusa Krista. U korpusima Miroslave Hadžihusejnović Valašek pronašle su se tek tri adventske pjesme eshatološke tematike. S obzirom na to da eshatologija za kršćane predstavlja *veselo* očekivanje krajnjeg ljudskog spasa, u tim se pjesmama ponajprije mogla naći emocija *radosti*. U sve tri pjesme spomenuta emocija opjevana je opozicijom *svjetlosti* i *tame*. Pri tome

¹⁴ Prema Aniću, eshatologija označava kršćansko uvjerenje u ponovni Kristov dolazak na ovozemaljski svijet, ujedno temeljno obilježje kršćanstva (1998: v. s. *eshatologija*).

svjetlost metaforički simbolizira *radost*, to jest Isusa Krista, Spasitelja ljudi, a *tama* osjećaj tuge i prolaznost ovozemaljskog svijeta (usp. Štrkalj Despot 2012: 99).

Ah, dođi, Mesijo, ti kneže preslavni,
dođi i rastjeraj **magle** i **mrak tamni**.

Ti **zoro** istine, **presjajna** daj **plani**,
ti **Sunce ljubavi** jednom već obrani. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 28)¹⁵.

Svjetlosnim motivima, poput *presjajna zoro istine* i *Sunce ljubavi*, želi se metaforički iskazati beskrajna Božja ljubav koja se protivi čovjekovu svijetu punom mržnje i tuge iz kojeg vjernik želi pobjeći i krenuti putem Boga (Zečević 1988: 124). Osim toga, emocionalna stanja u tim trima pjesmama prikazana su kroz konceptualnu metaforu prostornih odnosa *gore* i *dolje*, pri čemu *gore*, kao nebeska domovina, označava emociju *radosti*, a *dolje*, kao zemaljska domovina, *tugu* (Štrkalj Despot 2012: 99):

Svitlo Božje, daru lipi:
sidi s Božjeg krila dol',
um **prosvitli**, volju kripi
liči duša **tajnu bol**. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 97).

U pjesmi „Padaj s neba, roso sveta” uporabom obje spomenute metafore lirski subjekt moli Boga da ponovno *sidi dolje* na zemlju i svojom *nebeskom svjetlosti* izliječi vjernike i njihovu duševnu jad i bol. Također, u pjesmi „K tebi uzdišem” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 96) lirski subjekt *dizanjem srca* prema **gore** u nebesku domovinu ističe da je on u potpunosti predan Bogu i spreman se odreći svega njemu u čast:

K tebi uzdišem, **srce k Teb' dižem**,
Tebe duša moja čeka brez pokoja (Hadžihusejnović Valašek 2014: 96).

I u prvoj, i u drugoj pjesmi kroz prostornu koncepciju osjećaja *radosti* i *tuge* jasno se iskazuje vjernikova temeljna životna svrha: ustrajanje za vječnim životom (Zečević 1988: 93).

U drugoj sadržajnoj vrsti adventskih pjesama, koje opjevavaju prvi Kristov dolazak, kao i u prvoj vrsti, javlja se emocija *radosti* zbog rođenja Isusa Krista. Spomenuta se emocija

¹⁵ Pjesme će se iz svake pojedine pjesmarice Miroslave Hadžihusejnović Valašek navoditi na sljedeći način: primjeri iz zbirke *Kada vrime slavno dođe* bit će navedeni kao Hadžihusejnović Valašek 2014: str; primjeri iz zbirke *Hodi k meni puče dragi* bit će navedeni kao Hadžihusejnović Valašek 2019: str; primjeri iz zbirke *Tradicijske crkvene pučke pjesme na području Požeške biskupije* bit će navedeni kao Hadžihusejnović Valašek 2020a: str. Sva isticanja u danim primjerima su autoričina.

u analiziranim pjesmama pojavljuje u obliku doslovnih deskriptivnih izraza, kao znak pukog veselja zbog dolaska Božjega sina na ovaj svijet (Devetak 1975: 254):

O Marijo, daj nam Sina,
tvoju milost prosimo,
da se s tobom, Djevo sveta,
na nebu **veselimo**. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 29).

Osim što navješćuju Isusovo rođenje, u svakoj od tih pjesama pojavljuje se i lik Marije Bogorodice. Štoviše, Marija zauzima jednu od važnijih uloga u adventskim pjesmama. Kao majka Isusa Krista, Marija predstavlja posrednicu između Boga i vjernika. Ona je kršćanski „model i uzor nade” (Aračić 2018: 506). Upravo se u pjesmama o Isusovu rođenju najčešće opjevava motiv Marije kao posrednice, točnije, događaj ukazanja i navještenja anđela Gabrijela Mariji da će roditi Božjega Sina. Prilikom pojave i pozdrava anđela Gabrijela Mariju obuzima emocija *straha*, što se u adventskim pjesmama iskazuje, i doslovnim, i figurativnim deskriptivnim izrazom (usp. Štrkalj Despot 2012: 93):

Kad Marija to razumi,
anđeoski poklon primi,
kruto se je **pristrašila**,
u čistu srcu smutila. (Hadžihusejnović Valašek 2019: 20).

U jednoj od najpoznatijih adventskih pjesama „Poslan bi anđeo Gabrijel” o proživljenom strahu zbog anđelova dolaska saznaje se, uz glagol *prestrašiti*, iz Marijina fizičkoga stanja: *izbezumljenog srca*. Aračić tumači da se strah u Marijinu srcu u tom trenutku pojavio zbog njezine velike blizine s Bogom (usp. 2018: 504). Na kraju, Marija vlastitim pristankom da postane Isusova majka postaje najzaslužnija za Isusov dolazak. Ona je na taj način vjernicima omogućila izravni kontakt s Bogom. Zbog njezine velikodušne geste često se u adventskim pjesmama hvali Marijina majčinska uloga te se njezinu imenu pridodaju uzvišeni osjećaji i epiteti. Tako je se proziva *čistom* i *svetom* Djevicom, te radošću pravom, škrinjom mira, zvijezdom sjajnom, ružom rumenom...

6.2. Osjećajnost u božićnim pjesmama

Na Božić, kao jednu od najpoznatijih i najraširenijih svetkovina u svijetu, slavi se rođenje Isusa Krista. Ono što se u došašću navješćuje, to se na sam Božić ostvaruje: dolazak Sina Božjega na ovozemaljski svijet. Božićno vrijeme razlikuje se od drugih dijelova

liturgijske godine po tome što se vjernici prisjećaju *utjelovljenja* Boga, njegova bivanja i djelovanja na zemlji među drugim ljudima (Škunca 1987: 348). Svetkovina Božića, osim prisjećanja na Isusovo rođenje, također označava početak vazmenog otajstva. Božić tako naznačuje polaznu točku spasenja cijeloga vjerskoga naroda koja svoj vrhunac ostvaruje na sam Uskrs (Devetak 1976: 282). Upravo zbog proslave Isusova rođendana i time početka vjernikova spasenja temeljnu emociju božićnih pjesama čini *radost*. Spomenuta se emocija u proučavanim pjesmama spominje u obliku deskriptivnih izraza: *radosti* i *veselja*. Pri tome, Duda (1998) nabožne pojmove *radost* i *veselje* razlikuje sadržajno. Značenjska se disproporcija u spomenutim pojmovima može protumačiti kroz naslove jednih od najpoznatijih božićnih pjesama „Radujte se, narodi” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 132) i „Veselje ti navišćujem” (isto: 138). S jedne strane, *radost* označava ono što je oku nevidljivo, točnije, ono što pripada unutrašnjem stanju čovjeka. Ono opisuje kako se vjernik osjeća, a to je u ovom slučaju radosno. S druge strane, *veselje* je pak nešto fizički vidljivo. Ono je dio stvarnosti i uzrok čovjekove *radosti*. Dok kazivač u pjesmi „Radujte se, narodi” poziva vjernike na *radost* zbog Isusova rođenja i Božjega dolaska na zemaljski svijet, kazivač u pjesmi „Veselje ti navišćujem” objavljuje svim kršćanima da je na zemlju došlo veliko *veselje* jer se „Kralj u Bethlemu rodi nebeski” (isto: 138). Prema tome, *veselje* je sam Isus koji svim vjernicima donosi ogromnu *radost* i konačno spasenje (Duda 1998: 112). Da je Isusu drugo ime Veselje, isto tako potvrđuje pjesma „Čestit svitu danas svemu” gdje ga se opisuje kao „svita razveselitelj” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 105). Uz to, uzvišenost toga osjećaja u božićnim pjesmama vidljiva je kroz tjelesno izražavanje *radosti*. To odlično prikazuju likovi pastira u pjesmi „Kakvo čudo dogodi se” (isto: 115), koji su, kada su se došli pokloniti malenom Isusu, počeli suze roniti od veselja, dok se u pjesmi „Travnikom ravnim” (isto 2020: 71) njihova *radost* zbog rođenoga Isusa vidjela iz njihovih sjajnih očiju. Osim toga, događaju Isusova rođenja raduju se i nežive stvari, i životinje:

Na nebesih sve **zvizdice** Kralju **sviraju**,
i **ptičice** svud **vesele** njemu **pivaju**. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 124).

Veseljem neživih i životinja ističe se vrijednost Božića: dolazak Sina Božjega na zemaljski svijet. Prema Dudi, i živo, i neživo veseli se Isusu jer na taj način žele iskazati svoju zahvalu što ih je stvorio (usp. 1998: 105). U pojedinim božićnim pjesmama emocija *radosti* pojavljuje se u okviru folklornog motiva. Tako se u nekoliko pjesama pojavljuju likovi narodnih imena koje kazivač poziva da pripreme darove s domaćim proizvodima, donesu ih Isusu u štalicu i da mu *veselo* zasviraju:

A ti Andro, uzmi gajde,
tere s nami friško 'ajde,
i **prosviraj** sad **veselo**
da nas čuje sve selo. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 48).

Nadalje, osim osjećaja *radosti*, u božićnim pjesmama analiziranih korpusa također se često pojavljuje osjećaj *ljubavi*, i to najčešće kroz simbol vjernikova srca. Tako kazivač u većini proučavanih pjesmama metaforički poziva vjernike na obećanje da se odreknu i klone grijeha *dajući* tako *svoje srce* Bogu, što je česta karakteristika i korizmenih pjesama (vidi str. 30). Kao i u ostalim pjesmama crkvene godine, na taj se način postavlja jasna opozicija između čovjekova i Božjega srca, pri čemu čovjekovo srce simbolizira prolaznost i grešnost, a Božje vječnost i čistoću. *Davanjem* svoga *srca* Bogu grešnik iskazuje veličinu svoje ljubavi prema Svevišnjem, ali se i zaklinje na nebesku ljubav kroz vlastitu čistoću srca bez grijeha (Zečević 1988: 94). Osim toga, Duda vjernikovo *davanje srca* tumači kao uzdarje za danu *ljubav Božju*. Kako je Bog vjernicima poslao Isusa da ih vlastitom žrtvom spasi tako i vjernik ima potrebu nešto pokloniti Bogu: samoga sebe i svoju ljubav (1998: 42), što je jasno opjevano u pjesmi „Anđelska pjesma”:

Slava ti, slava, oj Djetesce blago,
Ljubav te velika rodila nam.
Srca ti dajemo, janješce drago,
Ljubavi svoje udijeli nam plam. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 35).

Emocija *straha* u analiziranim božićnim pjesmama prisutna je samo u jednoj pjesmi: „Stada, pastiri kod Bethlemske ravne” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 134). Strah se u toj pjesmi pojavljuje kao i u pjesmi „Poslan bi anđeo Gabrijel” (isto 2019: 20), opisanoj u poglavlju o adventskim pjesmama, samo što su prilikom pojave anđela *strah* osjetili pastiri, a ne Marija. I u toj pjesmi osjećaj *straha* iskazao se figurativnim deskriptivnim izrazom: tjelesnim promjenama pastira (Štrkalj Despot 2012: 103):

Anđela Božjeg jesu opazili,
u svom se srcu jako uplašili. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 134).

Budući da svetkovina Božića označuje uvod u događaje koji će prethoditi i biti dio Isusova uskrsnuća, u analiziranim božićnim pjesmama također su se mogli pronaći pasionski motivi. Prvi motiv vidi se iz samih imena kojima lirski subjekt zove Isusa. On je tako u velikom broju pjesama istovremeno i *Djetesce*, i *Janješce*. Pri tome se *djetesce* veže za božićno razdoblje, a *janješce* za vazmeno otajstvo. Točnije, Isusa se naziva *janješcem* jer

vlastitom žrtvom na križu on postaje „žrtveno pashalno janje” (Duda 1998: 35). Isto tako, u pjesmi „Neba dvorani glase doniše” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 120), uz Isusova imena *Ditešce* i *Janješce*, navode se i prosta štalica i oštra slamica, kao dodatni simboli Isusove muke i križnoga puta (usp. Duda 1998: 76). Uz sve navedene primjere želi se istaknuti glavna svrha slavljenja i nastale radosti zbog Božića, a to je rođenje Sina Božjega, žrtvenog janjeta, koji će spasiti sve kršćane (isto: 76). Dobar primjer božićne pjesme u kojoj su uvelike prisutne nabožne emocije istovjetne onima iz korizmenih pjesama je „Aj'mo sad Nazaretu” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 34). Kao i u korizmenim pjesmama, posebno je ovdje naglašena emocija *tuge*. Lirski subjekt u pjesmi poziva vjernike da krenu vidjeti malenoga Isusa, ali i opisuje kućanske poslove Josipa, Marije i Isusa. Isus je, pri tome, izrađivao drveni križić po uzoru na križ koji će nositi na svom putu muke. Ovdje u pjesmi započinje dijalog između Marije i Isusa. Marija je, kada je saznala što Isus izrađuje, briznula u plač i krenula ga grliti, a Isus ju je zauzvrat počeo tješiti. Marijino plakanje za budućim gubitkom sina Isusa i njegovo tješjenje majke tipični su prikazi emocija u pučkim korizmenim pjesmama. Na taj način želi se izazvati osjećaj samilosti kod vjernika, ali i prikazati čvrsta veza majke i sina (Zečević 1988: 114). Emocionalno stanje Marije dodatno se pojačava sljedećim stihovima:

Što to reče, **Sinko slatki,**

glas žalostan svojoj majki. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 34).

Marija se u razgovoru s Isusom koristi značenjski opozicijskim sintagmama Sinko slatki i glas žalostan, kao još jedno obilježje korizmenih pjesama (Zečević 1988: 116). Marija u dva stiha obje sintagme koristi kao imena za Isusa. Iako pridjev *slatki* metaforički označava nebesku i onostranu domovinu, čiji je predstavnik sam Isus, za Mariju, nakon što je čula što će se dogoditi njezinu sinu, Isusov glas, odnosno riječi označavaju tugu i beznade.

Srž emocija u božićnim pjesmama, poput drugih analiziranih pjesama iz pojedinih razdoblja crkvene godine, zasigurno čine božićne pjesme u čijem je središtu Marija, a zovu se još *božićne uspavanke* (Duda 1998: 68). Posebnost božićnih uspavanki je u tome što Marijino tepanje, osim što njime uspavljuje Isusa, za razliku od uobičajenih uspavanki, prelazi u svojevrzni „vjernički zanos” samim Isusom (isto). Marija, pri tome, Isusa naziva raznolikim imenima od milja u obliku umanjena, kao što su djetešce, srdašce, sunašce, Sinčić, Kraljić, Ditić, ružica, zvjezdica...Funkcija je deminutiva u pučkim pjesmama nabožne tematike potaknuti u vjernicima ushićenje i udivljenje nad rođenim Spasiteljem, ali i sažaljenje što uplakan leži u *hladnoj* i *oštroj štalici* (usp. Zečević 1988: 116):

Ah, **studen** jaslice, ah, **prioštre** slamčice,

ne budite **Ditića**, božanstvenog **Kraljića**. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 116).

Nadalje, sveprisutna emocija u božićnim uspavankama zasigurno je *majčinska ljubav*. Kao svaka zemaljska majka, Marija suosjeća sa svojim djetetom Isusom. Ona tako u pjesmi *cvili* jer zna da malenoga Isusa čeka teška muka (usp. Hadžihusejnović Valašek 2014: 122), potom ga ljubi, doji mlijekom, zamata u pelene, grli i ljulja te se tako brine za sve njegove fiziološke potrebe (usp. isto 2020a: 41). Na kraju, ona ga *grije svojim srce* (usp. isto 2014: 116), odnosno obasipa svojom ljubavi. Iz izloženih primjera vidi se kako je emocija *ljubavi* ponajviše prikazana konkretno, kroz tjelesni dodir majke i djeteta. Iz Marijinih imena upućenih Isusu, kojima se naviješta ono *nebesko* i *duhovno*, te opisom Marijine skrbi o djetetu, a koje svaka majka dobro poznaje, ponovno se može vidjeti isprepletanje *onostranog* i *ovozemaljskog* svijeta. Na taj se način ističe važnost povezanosti između čovjeka i Boga i njihova uzajamnog osjećaja *ljubavi* (usp. Duda 1998: 113). No ta ljubav u analiziranim božićnim pjesmama ne prikazuje se samo iz perspektive majke i djeteta, već i iz odnosa *otac – dijete*. Emocionalni odnos Josipa i Isusa javlja se u tek dvije pjesme analiziranih korpusa. U pjesmi „Oj Djetesce moje drago” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 54) o Josipovoj ljubavi prema Isusu govori sama Marija dok uspavljuje Isusa, i to u obliku doslovnog deskriptivnog izraza *ljubi* (usp. Štrkalj Despot 2012: 93). Međutim, u pjesmi „Hajd'mo, hajd'mo svi k Betlemu”, Josip, gledajući u Isusa, proživljava emociju *stida*:

U Josipa **plamti lice**,
oblio ga **sveti stid**
gledeć' Sinka u Djevice,
baš k'o da ga vara vid.
Čudom smatra otajstvo,
spoznan štuje Božanstvo. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 41).

Josipov osjećaj *srama*, koji je prikazan tjelesnim promjenama na Josipovu tijelu, a u sljedećem stihu i samom riječju *stid*, može se protumačiti kao njegova početna nevjera u Marijino bezgrešno začeće (usp. Badurina i Ivančević 1985: s. v. *djevičansko materinstvo*).

6.3. Osjećajnost u korizmenim pjesmama

Korizma predstavlja dio crkvene godine u kojoj se vjernike poziva na snažniju i češću molitvu, post i proučavanje Božje riječi, kao svojevrsna priprema za najveći kršćanski blagdan – Uskrs. Korizma uključuje razdoblje crkvene godine od Čiste srijede do Velikoga

petka. Od vjernika se u tom crkvenom razdoblju očekuje da se prisjete Kristovih patnji i boli na križu, te tako kroz razmatranje Muke pokaju za svoje grijeha i čine što više dobrih djela tijekom korizme (Dragić 2008: 153).

U crkvenim pučkim pjesmama najviše emocija pojavljuje se upravo u korizmenim pjesmama. Tako je veliki broj korizmenih pjesama obilježeno ponajprije osjećajem *straha*. Prema Zečević, emocijom straha potiče se vjernika da se „probudi u doslovnom i prenesenom smislu i tako postane prijemčiv za pouku” (1988: 84). Pouka se korizmenog vremena, pri tome, odnosi na to da vjernik kroz proučavanje Kristova stradanja i muke postane svjestan svojih grijeha i potom odluči promijeniti sebe (isto: 85). Prema tome, osjećaj straha proizlazi iz osjećaja krivnje. Vjernik, odnosno grešnik često u korizmenim pjesmama okrivljuje sebe, svoju grešnost za ono što se dogodilo Isusu:

O Isuse, daj mi suze,
muku tvoju da plačem.
Ti si slatki, o Isuse,
rad sirote **moje duše**,
dok na svitu jesi bio
mnoge tuge **pritrpio**. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 159).

U tim se pjesmama osjećajem krivnje želi pobuditi što veća emocionalnost, što je jasno vidljivo kroz sintagme slatki Isuse, sirote duše, mnoge tuge, te, na kraju, vjernikovo pokajanje, odnosno „oplakivanje” svih grijeha koje je počinio (Zečević 1988: 86):

Svi kršćani, **plačite**,
gorke suze ronite,
grihe sve proplačite,
koj' Isusa ljubite. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 172).

6.3.1. Osjećajnost u pjesmama Velikoga tjedna

Poveći broj uzvišenih nabožnih osjećaja prepoznato je u pjesmama koje tematiziraju središnji i posljednji dio korizmenoga vremena: Veliki tjedan. Veliki tjedan obuhvaća sve događaje od Cvjetnice do Uskrsa. U tom se tjednu slave zadnji dani Isusova zemaljskog života, potom njegova muka i smrt, i, na kraju, uskrsnuće. Važniji dani Velikoga tjedna jesu Cvjetnica, Veliki četvrtak, Veliki petak i Velika subota. Tri posljednja navedena dana zajedno se nazivaju još i sveto trodnevlje (Dragić 2008: 160). Na svetkovinu Cvjetnice, čiji je naziv još Nedjelja Muke Gospodnje, vjernici se prisjećaju događaja pobjedonosnog Isusova ulaska u Jeruzalem gdje su ga dočekali i radosno pozdravljali vjernici s palminim i maslinovim

grančicama u rukama (isto: 158). U analiziranim pjesmaricama samo je jedna pjesma na tu temu: „Sad prid Spasitelja” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 170). Lirski subjekt pjesme opjevava trenutak Kristova ulaženja u grad Jeruzalem. U toj se pjesmi, za razliku od uobičajenog ugođaja korizmenih pjesama, pojavljuje emocija *radosti*:

Zelene grančice dica nosiše,
s **radosnim i slatkim srcem** vapiše. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 170).

Pojava emocije *radosti* u pjesmi nije slučajna, već je povezana sa simboličkim značenjem Cvjetnice. Svetkovina Cvjetnice metaforički prikazuje krajnje spasenje vjernika: ulazak u Kraljevstvo Božje. Isus simbolizira nebeskoga kralja, a Jeruzalem nebesku domovinu. Vjernici, koji ushićeno grančicama pozdravljaju Isusa, nadaju se da će jednoga dana biti dio tog nebeskoga kraljevstva, a ulazak u njega mogu ostvariti samo ako se odreknu svih grijeha i vjerno prate Isusa svojim djelima tijekom zemaljskoga života (Pažin 2006: 77).

Sljedeći značajan dan Velikoga tjedna, ujedno prvi dan svetoga trodnevlja, jest Veliki četvrtak. To je dan spomena na Isusovu posljednju večeru. Na toj večeri Isus je Crkvi darovao sebe u obliku kruha i vina, te je tim činom ustanovljena sveta misa (Dragić 2010: 82). U pjesmi „Pred smrt svoju (Muka)” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 98) opjevava se upravo spomenuti događaj Velikoga četvrtka. Kazivač u pjesmi prenosi poznate Isusove riječi na posljednjoj večeri kojima je obećao i omogućio vječnu pobjedu dobra nad zlom (usp. Dragić 2008: 161). Iako se ne spominju doslovno, naznake uzvišenih emocija u toj pjesmi mogu se metaforički iščitati iz značenja pojedinih stihova:

Kad im dade svoje tijelo,
naših duša **slatko jelo**...(Hadžihusejnović Valašek 2020a: 98).

U prethodnim stihovima ističe se da je za vjernikovu dušu Isusovo tijelo *slatko jelo*. Pridjev *slatko*, prema Zečević, u nabožnim pjesmama simbolizira onostrani svijet ispunjen trajnom Božjom ljubavi koji za svakoga vjernika označava krajnji spas (1988: 93). Tako i ovdje za kazivača-vjernika Isusovo tijelo predstavlja Božju ljubav, odnosno vječnu domovinu za kojom svakodnevno seže. Uz to, u sljedećim stihovima također se naznačuju nabožni osjećaji:

To posljednja večer bila,
uspomena za nas **mila**,
kada Bog na sebe sama
kao hranu dade nama. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 98).

Lirski subjekt ovdje posljednju večeru naziva *milom*, voljenom *uspomenom*. Kao i u prethodno protumačenim stihovima, Isusova posljednja večera za vjernike predstavlja spasenje, čin Božje ljubavi (usp. Dragić 2008: 161), zbog čega je sam kazivač u pjesmi naziva *milim*, radosnim sjećanjem.

Nadalje, najviše analiziranih korizmenih pjesama veže se za Veliki petak: dan Isusove muke i smrti. Zbog brojnosti i uzvišenosti događaja Velikoga petka, pojedini autori pjesme takve tematike svrstaju u zasebnu vrstu nabožnih pjesama, u tzv. *liriku križa*, odnosno *liriku Velikoga petka* (Stamać 1999: 312). Tome u prilog ide i što se, na temelju analiziranih pjesama, žarište emotivnih stanja nalazi upravo u pjesmama Velikoga petka. Uz to, srž nabožne osjećajnosti u analiziranim korizmenim pjesmama Velikoga tjedna očituje se iz suprotstavljanja pojedinih pojmova i njihova značenja.

Jednu od nerijetkih opozicija u analiziranim pjesmaricama čini opozicijski par *gorko–slatko*. Prema Zečević, *gorko* predstavlja ovozemaljski život i sve što je prolazno, dok se *slatko* odnosi na onostrani i nebeski svijet (1988: 93). Tako su se mogle pronaći sintagme poput gorki plač, gorka muka, gorke suze, gorka žalost, kao simboli zemaljskoga svijeta i surove stvarnosti života koji nakon smrti prelaze u uzvišenu domovinu, a gdje se nalaze slatki Isus i slatka Majka Marija. Osim uz imena, pridjev *slatki* također se mogao naći i uz sve što je opisivalo ili se ticalo Isusa i Marije. Tako su u analiziranim korizmenim pjesmama Isusove rane i obrazi slatki, a Marija svoga sina slatko ljubi. Zanimljivo je spomenuti da se u pojedinim pjesmama istovremeno spominju oba pojma: i *gorko*, i *slatko*. U pjesmi „O Isuse, daj mi suze” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 159) imenu Isus lirski subjekt pridodaje pridjev *slatki*, no pri kraju pjesme njegovu *bol* proglašava gorkom. Prema Zečević, na taj se način želi pojačano ukazati na „suprotstavljena svojstva” (1988: 116) *gorkoga* i *slatkoga*.

Također, u pojedinim je pjesmama emocija imala glavnu ulogu u postavljanju razdiobe između pojedinih likova, točnije, Marije, Isusa i antagonista (Pilata, sudaca i svjedoka). Najbolji primjer spomenute opozicije jest pjesma „Marija pod križem stoji” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 152). Pjesma opisuje događaj Isusove muke iz Marijine perspektive. Pri tome, Marija se u jednom dijelu izravno obraća krivcima za Isusovo stradanje te traži od njih odgovor za donesenu odluku o raspeću njezina sina. Marija je u toj pjesmi obilježena osjećajem *tuge*, Isus se, pri tome, spominje uz osjećaje *radosti* i *veselja*, a *suci* su prikazani kroz osjećaje *ljutnje* i *mržnje*. Osjećaj tuge naglašava se kroz Marijine *gorke suze* i *plač* za mučenim sinom, Isusom. Tugovanje majke za izgubljenim sinom tipičan je motiv pučkih pjesmama kako svjetovne tako i nabožne tematike. Glavni cilj opjevavanja toga motiva jest prikaz ganutljiva odnosa i neraskidive veze između majke i sina, u ovom slučaju,

Bogorodice i Bogočovjeka, koji su ujedno simboli uzvišenoga (Zečević 1988: 114). Uz to, u navedenoj se pjesmi njihova povezanost dodatno naglašava korištenjem potpuno suprotnih osjećaja tuge i radosti:

O Isuse, **razveseli tužnu** Majku tvoju,
ne ostavljaj **rascviljenu**, nad tobom **plačuću**. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 152).

Iako Isus trpi strašne bolove i ostaje rasset na križu, Marija ga i dalje naziva *vlastitim veseljem* čime se metaforički želi istaknuti beskrajna Isusova ljubav prema vjernicima (usp. isto: 124). S druge strane, Isusovo *veselje* također je suprotstavljeno protivnikovoj *ljutnji* i *mržnji*. Kroz negativne osjećaje metaforički se progovara o onome što je pogrešno, što nije od Boga i pripada negativnoj strani.

Kao još jedna opreka u isticanju prolaznog i onostranog jest odnos čovjekova i Isusova tijela:

Suzam' kvasi **mile grudi**,
britkim kopljem ranjene,
svete ruke probodene,
usta modra zamrla,
oči blage samilosne,
noge njeg've ledene. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 87).

Pojedini dijelovi Isusova tijela u prethodnim stihovima popraćeni su hvalospjevnim pridjevima poput *mile* (grudi), *svete* (ruke), (*oči*) *blage*, čime se želi istaknuti ogromno poštovanje i divljenje nad likom Isusa, ali se isto tako ističe njegova pripadnost uzvišenom, nebeskom svijetu. No, dijelovi Isusova tijela također su u određenim pjesmama popraćeni pridjevima poput (*obraz*) *iskrvavljeni*, (*bok*) *ranjeni*, *ledeno* (tijelo), (*glava*) *krvava*, koji primarno ukazuju na njegovo stradanje i patnju, te simboliziraju njegovu ljudsku stranu (isto: 107).

Kako bi se što vjerodostojnije oslikao trenutak Isusove smrti, osjećaj *tuge* u tom trenutku također su iskazale i nežive stvari. Tako su za umrlim Isusom u dvije analizirane pjesme *plakali* sunce i mjesec:

Sve pećine pucaju,
sunce, mjesec, tuguju (Hadžihusejnović Valašek 2014: 172).

Prema Badurini i Ivančeviću, prikaz sunca i mjeseca u nabožnim pučkim pjesmama tijekom raspeća simbolizira „žalost svega stvorenja prilikom smrti Kristove” (1985: s.v. *sunce i mjesec*).

Jedna od čestih pjesničkih slika korizmenih pjesama je, osim Njegova raspeta tijela, i prikaz Isusovih rana. Isusove rane u pučkim nabožnim pjesmama simboliziraju vjernikovu grešnost. Drugim riječima, vjernik svakim svojim počinjenim grijehom zadaje novu bol na Isusovu tijelu, pri čemu grešnik zbog toga počinje osjećati grižnju savjesti (Zečević 1988: 108). U pjesmi „Moja ljubav, Isuse najdraži” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 88) lirski subjekt, svjestan svojih grijeha, priznaje Isusu da je kriv za njegovu bol. Kazivač svoj osjećaj krivnje ponajprije izražava postavljanjem pitanja Isusu tko mu je *zadao rane*, a onda na samome kraju pjesme samostalno daje odgovor na ta pitanja – da je on glavni krivac za njegovu smrt:

'Ko smrt čedu Marijinu zada,

'ko s njim tebe ubi, Majko, sada?

Ubojica ja sam taj,

Majko, milost meni daj. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 88).

Na sličan način oblikovana je pjesma „Grešniče jadni” (isto: 80). Kazivač na početku pjesme poziva grešnike da se pokaju za svoje grijeha. Kroz cijelu pjesmu kazivač opisuje svaku Isusovu ranu s ciljem da u grešniku probudi osjećaj krivnje i potakne ga da se promijeni kako bi bio bliži onostranoj zemlji. Osim toga, Isusove rane često su se u analiziranim pjesmama pojavljivale u prisutnosti Isusove majke Marije, i to kao izraz majčinske ljubavi. Marija na te rane nije gledala s osjećajem straha, već ih je ljubila, brisala svojom kosom i suzama. Tim metaforičkim prikazom istodobnog osjećaja tuge i ljubavi između majke i djeteta želi se ponovno potaknuti vjernike na suosjećanje s Isusom i Marijom. Isusova patnja i Marijina žalost, kao i u drugim primjerima, imaju tzv. *pokajničku ulogu* (Vučković 2012: 128). Drugim riječima, prikazom bolnih prizora Kristove muke u pučkim korizmenim pjesmama želi se pozvati grešnike na duhovno čišćenje, odnosno kajanje za vlastite grijeha.

6.3.2. Osjećajnost u marijanskim korizmenim pjesmama

Pučke pjesme nabožne tematike s najvećim brojem prikaza emotivnih stanja zasigurno su marijanske korizmene pjesme. Gotova svaka analizirana marijanska pjesma u pojedinom korpusu, a koja pripada korizmenom vremenu, sadržavala je neki izraz osjećaja, i to ponajprije osjećaja *tuge*. Spomenuti osjećaj tako se već mogao pronaći u obliku epiteta kojima se opisivalo Marijino stanje tijekom Muke. Žalosna, tužna, jadna, blijeda, rascviljena,

tugujuća tek su neki primjeri opisa Marije dok gleda Isusa kako trpi tešku muku i poniženje. Navedeni pridjevi u pojedinim su pjesmama također bili stupnjevani. Tako je na mjestu pridjeva žalosna uz Marijino ime korišten superlativ prežalosna, na mjestu pridjeva tužna, korišten je superlativ pretužna. I prvi, i drugi primjer pridjeva imaju isti cilj: potaknuti vjernike na sažaljenje prema Mariji i na mijenjanje svoje duhovne nutrine kroz osjećaj krivnje (Zečević 1988: 123).

Tužnoj atmosferi u marijanskim pjesmama također pridonosi korištenje ekspresivnih izraza. Njihova je općenita uloga da mogu puno vjerodostojnije izraziti osjećaj *tuge* nego prilikom samog spominjanja pojma *tuge* i njezinih izvedenica (Štrkalj Despot 2012: 92). U pjesmi „Na dvorištu Pilata” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 157) nekoliko se puta ponavlja isti ekspresivni izraz *O Isuse*. U svakoj strofi taj se izraz ponavlja po dva puta na početku stihova. Prema Štrkalj Despot, takvo uzastopno ponavljanje istoga izraza u pjesmi pridonosi stvaranju tegobnog i tužnog raspoloženja pomoću kojeg se želi utjecati na samoga slušatelja i njegovo duševno stanje (2012: 93).

U marijanskim pjesmama do izričaja posebno dolazi tzv. „tjelesno izražavanje emocija” (Vučković 2012: 133), i to ponovno emocije *tuge*. Jedan od primjera iskazivanja *tuge* fizičkim djelovanjem je pjesma „Tužna Majko ter žalosna” (Hadžihusejnović Valašek 2019: 74–76). Pjesma opjevava događaj Isusova križnoga puta iz gledišta njegove majke Marije. Tijekom pjesme Mariju obuzima sve veća tuga i bol dok gleda kako protivnici muče njezina sina Isusa. Kako njezina tuga postaje sve izraženija tako i neverbalni znakovi postaju sve naglašeniji. Tako je na početku pjesme Marijina tuga prikazana kroz običan *plač* i *jecanje*, koji potom gradiraju u drhtanje i kidanje vlastite kose, te završavaju nijemošću i, na kraju, gubljenjem svijesti i padanjem na zemlju. Kao još jedan primjer Marijina tjelesnog iskazivanja tuge stav je i boja njezina lica. Badurina i Ivančević ističu da žalosnu Mariju karakterizira specifičan položaj tijela za vrijeme Muke, a to su prekrížene ruke postavljene na prsima i obrazi ispunjeni suzama dok je Marija u samoći gledala sinovu patnju i bol (1985: s. v. *Bogorodica od sedam žalosti*). U pjesmi „Kad Isusa osudiše” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 86) Marijino tijelo i lice su, pri tome, drugačije prikazani. Njezino se tijelo u toj pjesmi, dok je gledala raspetoga Isusa na križu, u potpunosti skamenilo i u licu je postala blijeda. Osim toga, u marijanskim korizmenim pjesmama često se njezino tijelo opisuje kao klonulo, odnosno da je izgubilo snagu od pretjerane tuge:

tuga ju je oborila, **u tilu je** sva **klonila**
od teške tuge. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 144).

Prema Vučković, svrha je detaljnog opjevavanja fizičkog stanja lika, osim kajanja za počinjene grijehе, djelovati na druge i na taj način potaknuti, kao i kod navedenih epiteta, osjećaj sažaljenja kod čitatelja prema Mariji i Isusu (2012: 129), što je i sam lirski subjekt istaknuo u pjesmi „Tužna Majko ter žalosna” (Hadžihusejnović Valašek 2019: 74–76) dok je promatrao Isusa:

Koje srce kako **kami**
prolio bi sad suzami. (Hadžihusejnović Valašek 2019: 74).

Na Marijino fizičko proživljavanje Isusove boli nadovezuje se metaforičko probadanje, odnosno pucanje Marijina srca. Srce, kao simbol nebeske ljubavi u kršćanstvu, i u marijanskim korizmenim pjesmama dobiva poseban značaj. Pri tome, Marijino srce je, prema Pehar, simbol njezine osobne veze i čvrste vjere u spasiteljsko djelovanje Boga i Isusa (2018: 352). Ta vrsta povezanosti između Marije i Isusa svoj vrhunac doživljava upravo tijekom Kristove muke. „Gorko cvili Marija” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 144) jedna je od pjesama u kojoj se Marijina tuga za umrlim Isusom metaforički oslikava njenim ranjenim srcem – središtem njihove zemaljske i nebeske ljubavi:

Gorko cvili Marija za svojim Sinom,
vidjevši ga vođena na smrt pod križom.
Puca srce Majke dive, roneć' gorke suze lije
od teške tuge. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 144).

Isto tako, zanimljiv primjer metaforičkog iskazivanja Marijine beskrajne tuge za umrlim Isusom daje naslov pjesme „Majka vruće suze lije” (isto 2020a: 87). Korištenjem značenjski dva potpuno različita pojma u istoj sintagmi, vruće suze, dodatno se ističe veličina Marijine majčinske ljubavi prema Isusu. Prilog *vruće* se u spomenutoj sintagmi, prema Sardeliću, može protumačiti kao preneseno značenje za osjećaj topline, što je pak čest pojam koji se koristi za metaforičko iskazivanje osjećaja *strasti* (2020a: 177). Prema tome, njezine *vruće suze* simbol su goruće ljubavi majke prema sinu, što je do potpunog izražaja došlo u trenutku Isusove smrti:

Majka **vruće suze** lije,
pati se u mukama,
dok joj Sina s drva križa
mrtva sada skinuli. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 87).

Osim tjelesnog i metaforičkog izražavanja osjećaja, funkciju izazivanja *suosjećanja* kod slušatelja također ima dijalog između Marije i Isusa, odnosno emocionalni odnos majke i sina. Pjesma „Kad Isusa osudiše” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 85) dijaloške je forme. Prvi dio pjesme obilježen je komunikacijom Isusa i Marije. Marija tužna i u nevjerici krene postavljati pitanja Isusu, na što joj on, miran i svjestan što će se dogoditi, odgovora tješanjem i dijeljenjem *žalosti* s njom. Marija njihov dijalog dodatno emocionalno pojačava fizičkim dodirima: *grljenjem* i *ljubljenjem* Isusa. No Marijino suosjećanje sa sinom tu ne prestaje. Ona želi pomoći Isusu na bilo koji način pa poziva okupljeni puk da pomogne Isus nositi križ, no nitko se ne odaziva. Nakon opisanih strašnih prizora i njihova dijaloga, kazivač u ime puka u posljednjoj strofi opjevava svoj osjećaj žaljenja prema Marijinu trpljenju. Lirski subjekt poziva kršćane da *zaplaču* zajedno s Marijom u čast njezine patnje i tuge te da se u njezino ime odluče konačno pokajati za sve svoje počinjene grijeha:

O kršćani, **zaplačimo**,
tužnu Majku **utješimo**,
jer su naša grešna djela
njena Sina razapela.
Nemoj, Majko, suze liti,
mi ćemo se popraviti, svoje grijeha okajati,
tvoga Sina ne vrijeđati. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 86).

Da su marijanske korizmene pjesme ispunjene najviše emocijom *tuge*, dokazuje i prikaz preuveličane slike Marijina plača, tzv. *potop suza* (Zečević 1988: 118). Uloga prizora ogromne Marijine tuge je, kao i u ostalim slučajevima pojave emocije tuge u korizmenim pjesmama, izazvati kod vjernika osjećaj samilosti prema Mariji:

O Marijo, molimo te,
za **potop** tvojih **suza**
i za rane i grozote
Sina tvoga Isusa.
Žalost tvoju ulij nama,
sad u srce suzama. (Hadžihusejnović Valšek 2014: 167).

Poplava suza u analiziranim korpusima pojavljuje se tek u dvije pjesme, od čega jedna i nosi naslov spomenute sintagme (usp. Hadžihusejnović Valašek 2014: 167).

U pregledanim zbirkama u pet korizmenih pjesama opjevava se *sedam Gospinih žalosti*, koje, uz *Kristovih pet rana*, čine najpoznatiji univerzalan broj pasionske baštine¹⁶. Gospina žalost općenito se odnosi na „dulji pjesnički spjev u kojem se muka Kristova opisuje kako ju je doživjela njegova majka Marija” (Demović 2003: 264). Tako se u središte tih pjesmama stavlja Marija, kao i njezini osjećaji vezani za događaje Velikoga petka. Dok se u tri pjesme spominju tek usputno, u dvije analizirane pjesme sedam Gospinih žalosti čini njihovu središnju temu. U pjesmi „O Marijo, Majko mila” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 95) sedam žalosti povezano je s najznačajnijim događajima Velikoga petka (usp. Dragić 2008: 163). Tako svaka strofa kronološki opjevava najvažnije događaje Kristove muke, odnosno sedam Marijinih žalosti. U drugoj pjesmi „Zdravo, Majko žalošćena” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 177) pojam *žalosti* zamijenjen je riječju *mač*, čime se metaforički želi prikazati sedmerostruka Marijina bol i patnja. Svaka strofa opjevava jednu žalost, odnosno žalostan događaj koji je proživjela zajedno s Isusom tijekom njegova života. Badurina i Ivančević Marijinih sedam mačeva povezuju sa sedam medaljona u kojima je u svakom oslikana po jedna Marijina žalost (1985: s. v. *Bogorodica od sedam žalosti*). I u prvoj, i u drugoj pjesmi kazivač također poziva grešnike na *oplakivanje grijeha*, odnosno kajanje. U obje je pjesme na taj način ostvaren temeljni cilj korizmenih pjesama kojim se vjernike želi duhovno probuditi i pozvati na suosjećanje s Marijinom boli i Isusovom patnjom. Potiče ih se da se, gledajući taj tužan prizor Muke, pokaju za svoje grijeha i tako približe *nebeskoj domovini* (Stamać 1999: 313).

6.4. Osjećajnost u uskrsnim pjesmama

Uskrs, odnosno Nedjelja Uskrsnuća Gospodinova najznačajniji je kršćanski blagdan i osnova kršćanske vjere. Taj dan slavi se uskrsnuće Isusa Krista. Za kršćane Uskrs je izvor radosti i veselja jer je Isus svojom žrtvom na križu i ustajanjem od mrtvih „spasio i otkupio svijet” (Dragić 2021: 80). Upravo je *radost* najčešća emocija u analiziranim uskrsnim pjesmama. Emocija *radosti* pojavljuje se najčešće u svojim osnovnim izrazima – radovati se i veseliti se:

On uskrsnu kako reče, **veselimo se.**

aleluja, aleluja i **radujmo se.** (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 112).

¹⁶ Stalno opjevanje Isusove muke i Marijine žalosti u korizmenim pjesmama označava njihovu općenitost: svjetski poznatu temu zbog čega često čine bazu pučkih pjesama nabožne tematike (Botica 1998: 101).

Također, emocija *radosti* u pojedinim pjesmama stoji u opoziciji s emocijom tuge, pri čemu je *radost* metaforički povezana s pojmom svjetlosti, a *tuga* s pojmom mraka (usp. Štrkalj Despot 2012: 99). *Žalosni mrak* se metaforički odnosi na Isusovu muku, dok je *radosni dan* simbol Isusova uskrsnuća:

Isukrst nam slavni uskrsnu, **mrak tavni**
i **žalosni** minu, dan **radosni sinu**. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 101).

Opozicija emocija *radosti* i *tuge* također se javlja u marijanskim uskrsnim pjesmama „Veliko je sad veselje” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 111) i „Veseli se, o Marijo” (isto: 113). U obje pjesme suprotstavljenost dviju spomenutih emocija gradi se kao i u prethodnom primjeru: *Marijina gorka žalost* odraz je njezina emotivna stanja dok je Isus prolazio tešku patnju i bol tijekom Muke, dok se *radost* i *veselje* javljaju u trenutku uskrsnuća njezina sina Isusa Krista, spasitelja cijeloga svijeta.

Uz to, u pjesmi „O spase roda ljudskoga” (isto: 106) samoga Isusa naziva se *radost* i *slatka nagrada*. *Slatko* je, prema Zečević, pridjev koji se u pučkim pjesmama nabožne tematike često koristi za onostrani svijet, odnosno nebesku domovinu (1988: 93). *Slatkome* se, pri tome, suprotstavlja *gorko*, čime se, s druge strane, naznačuje ovozemaljski svijet i njegova uprljanost ljudskim grijesima. U uskrsnoj pjesmi „Kakva j' svitlost” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 180) opjevava se *radosni događaj* Isusova uskrsnuća. U drugoj strofi uskrsnuće se postavlja u oprečan odnos prema Isusovoj gorkoj smrti. Pridjev *gorko* na taj se način pridodaje onome što je dio ljudskoga, ovozemaljskoga svijeta, točnije, pojmu *smrti*.

Svoju radost za uskrsnim Isusom izražavaju vjernici u pjesmi „Kakva j' svitlost” (isto: 180), i to kroz osjećaj ljubavi. Iskazivanje osjećaja ljubavi prema Bogu, pri tome, prikazuje se kroz oprečnost *zemaljskoga* i *nebeskoga srca*. Zemaljsko srce simbolizira prolaznost, promjenjivost, sklonost grijehenju, dok nebesko srce pak označuje trajnost, svetost i nevinost (Zečević 1988: 93). Upravo svaki vjernik stremlji za nebeskim srcem – susretu s Bogom u raju. A do toga cilja on pokušava doći činjenjem dobrih djela i pokajanjem za počinjene grijehe, što lirski subjekt u trećem licu množine jasno ističe i u spomenutoj pjesmi:

Pridajmo naše **srce** pokori,
jer uskrsnuti Isus to voli. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 180).

Osim emocija *radosti*, *tuge* i *ljubavi* u analiziranoj uskrsnoj pjesmi „Iz srca se svi radujmo” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 104) pojavljuje se emocija straha. Pjesma opjevava događaj

odlaska tri Marije u rano jutro do Isusova groba kako bi uljem pomazale Isusove rane. No, kada su došle do groba, uočile su da je kamen odmaknut od groba, a onda su vidjele i čule anđela kako im govori da je Isus uskrsnuo. U trenutku kada im se anđeo bio obratio, tri Marije su se *preplašile*. No, taj strah u tri Marije nestaje odmah i zamjenjuje se osjećajem *radosti* kada im anđeo obznani vijest o uskrsnuću Isusa Krista. Kao i u slučaju analizirane adventske i božićne pjesme, tri Marije osjetile su *strah* prilikom pojave nečega što nije zemaljsko, već natprirodno i pripada onostranom svijetu (usp. Rudan 2018b: 152), a to je, u svima trima pjesmama, anđeo.

6.5. Osjećajnost u marijanskim pjesmama

Emotivna stanja u marijanskim pjesmama moguće je iščitati već iz raznolikih epiteta koji su pridodani ili pak zamjenjuju Marijino ime. Neki od najčešćih epiteta su slatka, dobra, lijepa, nebeska, anđeoska, mila, draga, divna, slavna. Osim toga, spomenuti epiteti u analiziranim marijanskim pjesmama nerijetko su u obliku umanjenica ili najvišeg stupnja uspoređivanja: superlativa. Tako se zvijezda naziva zvjezdicom, ruža ružicom, djevica djevičicom, majka majčicom ili se pak pridjev lijepa zamjenjuje pridjevom prelijepa, mila se zamjenjuje premilom, slatka preslatkom, jasna prejasnom, čista prečistom. Istaknuti pridjevi upućuju na Marijine osobine dobrohotnosti, blagosti, usrdnosti zbog čega se za marijanske pjesme navodi da su ponajprije ispunjene osjećajima *nježnosti* i *blagosti* (Hadžihusejnović Valašek 2012: 430).

Isto tako, Marija se u pučkim pjesmama nabožne tematike komparira s cvijećem: rumenom ružom, bijelim ljiljanom i milom ljubicom, te sa svjetlosnim nebeskim tijelima: zvijezdom, mjesecom i suncem žarkim. Svaki od spomenutih cvjetova ima simboličko značenje u marijanskim pjesmama. Prema Badurini i Ivančeviću (1985), ruža i ljiljan simboliziraju Marijinu čistoću i nevinost (1985: v.s. *ruža*; v.s. *ljiljan*), dok ljubica metaforički označuje Mariju kao poniznu djevicu (isto: v.s. *ljubica*). Nadalje, metafora Marije, kao i Isusa u adventskim i božićnim pjesmama, ostvaruje se i kroz svjetleća nebeska tijela: zvijezde, mjesec i sunce. Prikaz Marije kao zvijezde, mjeseca ili sunca može se povezati sa starim latinskim himnima gdje Marija metaforički postaje istovjetna s nebom, posebice s noćnim nebom (Frankovics 2012: 249). Osim cvjetova i nebeskih tijela, Marija u određenim analiziranim pjesmama dobiva ime i prema nazivima pojedinih osjećaja. Ona tako postaje slatka radost, utjeha u žalosti, vrutak milja i sriće, Majka svetog ufanja, Majka od ljubavi, nebesko veselje, mila nada. Mariju se, na temelju napisanoga, imenuje isključivo pozitivnim

emocijama: radošću, srećom, milinom, ufanjem, nadom i ljubavi. Na taj se način upućuje na njezinu svetost, bezgrešnost i pripadnost nebeskoj domovini. Također, ona za vjernike predstavlja nebesku majku koja pomno sluša njihove molitve i pjesme te vjernike neprestano obasipa ljubavlju, što dovodi do stanja pobuđenih osjećaja prema Mariji (Zečević 1988: 118).

Kao i u korizmenim pjesmama, temeljni način gradnje emocija u analiziranim marijanskim pjesmama jest oprečnost dvaju nabožnih pojmova. Jedna od prvih i najčešćih opozicija je odnos *svetoga* i *prokletoga*. Tako se nerijetko u analiziranim pjesmaricama u istoj pjesmi, pa čak i u istoj strofi, pojavljuju motivi i jedne i druge strane. Svrha je spomenute opozicije naglašavanje razlike između pojmova svetoga i prokletoga, ali i isticanje veličine Marijine moći kojom ona pobjeđuje svaku ljudsku zlobu i grijeh. Dobar je primjer spomenute opreke pjesma „Iz nebeskih sjajnih dvora” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 217):

O *pokaži*, Majko **sveta**,
milosrda žuđen **trag**,
neka *gine* **zloba kleta**
i **grijeha tamni mrak**. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 217).

Lirski subjekt u ime puka traži od Marije da im ukaže na svoje milosrde, svetost, i tako pomogne uništiti svako zemaljsko *prokletstvo*: zlobu i grijeh. Uz to, u pjesmi „O Marijo, slatki su mi časi” u istoj zbirci (isto: 245) suprotstavljaju se Marijino *sveto* srce i ljudsko *prokleta* srce. Lirski subjekt Marijino srce naziva prečistim slatkim i Božjim stanom, dok je srce lirskoga subjekta ispunjeno *tugom* zbog počinjenih ljudskih grijeha. No, uz opreku, lirski subjekt ističe kako upravo Marijino *srce* može nadvladati svaku žalost i vratiti izgubljenu radost, kao važnu odrednicu oprečnosti pojmova *svetoga* i *prokletoga* (Zečević 1988: 112):

Srce tvoje slatko **pomiluje**,
komu vidiš **srce da tuguje**. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 245).

U okviru opreke *svetoga* i *prokletoga* u marijanskim pjesmama javlja se oprečni odnos pojmova svjetlost i tama. Motivi svjetlosti u nabožnim pjesmama uzastopno se poistovjećuju s onostranim svijetom. *Svjetlost* tako simbolizira osjećaj *radosti* (usp. Štrkalj Despot 2012: 99). Pri tome, motiv svjetlosti prikazan je kroz pojmove zvijezda, sunce, sjaj. Tim se pojmovima u marijanskim pjesmama ujedno najčešće zamjenjuje Marijino ime ili opisuje njezina uzvišena ljepota:

Ljepša od jutarnje zore,
od žarkog podnevnog sunca,
ljepša no čarobno more,

no suton s gorskog vrhunca. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 159).

S druge strane, *tama* i *mrak* predstavljaju zemaljski svijet ispunjen vjernikovom tugom zbog grešnih djela (usp. isto). Pri tome, stihom „Ti si nam zvijezda u tamnoj noći” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 169) u pjesmi „Najljepše riječi, najljepše note” (isto) Mariju se metaforički naziva *zvijezdom* koja spašava ljude od svake tuge, odnosno od svih proživljenih tamnih noći. Na taj se način u toj pjesmi opozicijski pojmovi *svjetlost* i *mrak* poistovjećuju s oprekom svetoga, koje se odnosi na Mariju, i prokletoga, koje se pak odnosi na grešnike (Zečević 1988: 112).

U opoziciju *sveto–proketo* također ulazi suprotstavljanje Eve, prve žene koju je stvorio Bog, i Marije, Isusove majke. Dok Eva označava zemaljsko, proketo i grešno, Marija simbolizira nebesko, sveto i bezgrešno. Evu se smatra začetnicom ljudskoga grijeha i onom koja je odmaknula čovjeka od nebeske domovine. Zbog toga vjernici svoj spas pronalaze u Mariji, glavnoj pobornici kod Isusa (Zečević 1988: 112). Lirski subjekt pjesme „Faljen Isus, Marijo” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 123), dok traži Marijinu pomoć i zaštitu od svakoga zla i grijeha, vjerski puk naziva Evinim kćerima i sinovima. Vjernici su poput Eve koja je, uzimanjem ploda sa zabranjenoga stabla, protjerana iz zemaljskog raja zbog počinjenog grijeha i neposlušnosti Bogu te se na taj način udaljila od blagosti onozemaljskog svijeta (Badurina i Ivančević 1985: s. v. *prvi grijeh*). Prozivanjem vjernika Evinim potomcima kazivač također želi istaknuti vjernikovu *tugu* zbog vlastite grešnosti i udaljenosti od Boga.

Na kraju, zasebnu opreku čine pojmovi *slatko* i *gorko*. Zečević nalaže kako *slatko* u nabožnim pjesmama biva „sve što Marija u čovjeku izaziva” (1988: 116). Drugim riječima, *slatkoća* predstavlja nadređeni pojam za sve uzvišene emocije. Tako se radost, ljubav, nada, pa i sama Djevica, nazivaju *slatkima*. *Gorko* se, s druge strane, vezuje uz čovjeka i njegovu prljavost, grešnost i konačno kajanje (isto: 115). Najbolji primjer spomenute oprečnosti jest pjesma „Prijasna Kraljice, raja sveg' čar” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 256). Na početku pjesme lirski subjekt u ime puka hvali Mariju i naziva je nebeskim cvijetom i *zvijezdom* ufanja. U druge dvije strofe lirski subjekt traži pomoć nebeske Majke da ublaži njihovu bijedu, duševnu bol i jad te ih tako dovede u onostranu zemlju. Poistovjećivanje Marije s cvijećem i svjetlošću zajedno čine nadređeni pojam *slatkosti*, dok se izrazi ljudske jadi i boli odnose na *gorko*.

Jedna je od temeljnih emocija u marijanskim pjesmama Marijina *ljubav* u čijem je središtu njezino *bezgrješno srce*. Štovanje Marijina Srca u kršćanstvu razvilo se iz slavljenja svetkovine Presvetoga Srca Isusova. Po uzoru na svoga sina Isusa, Marija se cijelim svojim

srcem predala Bogu i njegovu spasiteljskom djelovanju. Zbog njezina potpunog predanja Nebeskom Ocu i beskrajne majčinske ljubavi prema Isusu, Marija vjericima postaje glavni putokaz u vjeri. Ona je Isusu, dok je bio raspet na križu, obećala nastaviti širiti Njegovu vjeru i brinuti se za vjernike da nikada ne napuste put spasenja (Pehar 2018: 357). Upravo se iz toga razvila beskrajna ljubav vjernika prema Mariji i vjerničko štovanje njezina Srca. Pjesma „Pojte, nebeski anđeli” (Hadžihusejnović Valašek 2019: 44) prikazuje iskreno stremljenje za Marijinim čistim, nebeskim srcem. Lirski subjekt se u ime puka obraća nebeskim anđelima, zagovornicima kod Marije, od kojih traži da kažu Mariji da je njihova ljubav prema njoj neuništiva i vječna. Ta se neuništivost dodatno pojačava sintagmom metaforičkog *gorućeg srca* lirskoga subjekta koje, poput vatre, *gori* samo za nju¹⁷. Drugim riječima, vjernik Mariju ljubi svim srcem i ona za njega predstavlja glavni uzor vjere:

Ako vas bude pitala od koga ste poslani,
tko nju čini pozdraviti, budete joj vi kazali
da **ljubav srca našega, goruća** kano vatra,
brez nje živiti ne more. (Hadžihusejnović Valašek 2019: 44).

Na taj način lirski subjekt također uvjerava Mariju da neće više griješiti i da će svojim djelima sezati samo za onim uzvišenim: za nebeskom domovinom (Zečević 1988: 94). Nadalje, Marijino i vjernikovo srce u pjesmama nabožne tematike metaforički su dva potpuno drugačija pojma. Odnos Marijina i vjernikova srca prikazan je u pjesmi „Bezgrešnom srcu nebeske Majke” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 146). Marijinom nebeskom srcu kontrira čovjekovo zemaljsko srce. Dok čovjekovo srce simbolizira prolaznost, grešnost, vjerničko propadanje, Marijino srce označuje čistoću, svetost i nebesku vječnost. Uzastopnim isticanjem Marijina srca u pjesmi, lirski subjekt želi pokazati kako je njegov jedini i pravi cilj izaći iz ponora grijeha i doseći Marijino čisto srce koje spašava (Zečević 1988: 94):

Ovim nas Srcem Majka sve ljubi,
k Bogu nas vodi, milost nam prosi.
Tko k njemu hrli taj se ne gubi,
jer **ovo Srce mir i spas nosi.** (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 146).

Dok se u prijašnjim primjerima pjesama isticalo iskazivanje ljubavi vjernika prema Mariji, u pjesmi „Rastuži se lice nebeske Kraljice” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 184) pojavljuje se obrnuti iskaz: Marijina beskrajna ljubav i zaštitnička nastrojenost prema

¹⁷ Metaforičko tumačenje vjernikova *gorućega srca* oblikovano je na temelju prenesenoga značenja „LJUBAV JE VATRA” (Vukoja 2012: 47).

vjernicima, i to preko dijaloga Marije i njezina sina Isusa. Pri tome, Marija je u pjesmi prikazana kroz osjećaj *tuge*, a Isus kroz osjećaj ljutnje i duhovne boli. Naime, Isus, ljut i razočaran vjernicima zbog njihova neprimjerenog ponašanja i uzastopnog grijehenja duše, razmišlja kako kazniti ta kamena, kvarljiva, *srca* vjernika. No, njegova majka Marija, istovremeno tužna zbog Isusove ljutnje, staje u obranu vjerskoga puka i moli ga da im svejedno oprostí grijehe. To je ujedno bio znak Marijine beskrajne ljubavi prema ljudima i njezina blaga Srca koje kod vjernika izaziva osjećaj ganutosti prema Mariji (usp. Zečević 1988: 118). Osim toga, zanimljivo je spomenuti kako su Marijina *tuga* i Isusova *ljutnja* i *bol* u pjesmi prikazani kroz fizičke promjene pojedinih dijelova njihovih tijela. Tako je Marijino *lice*, zbog Isusove ljutnje, postalo *rastuženo*, a Isusove su *oči*, zbog neposlušnosti puka, poprimile *oštri pogled* te ga je *srce počelo boljeti* zbog njihovih grijeha.

Kao i u pjesmama druge nabožne tematike, uzvišeni osjećaji u marijanskim pjesmama također se prikazuju i kroz raznolike tjelesne pokrete. Ti su pokreti uglavnom prikazani vjernikovim *uzdignutim očima* prema *nebu*, ili pak traženjem od Marije da *usmjeri svoje oči* prema zemlji:

Kada na te **uzdignemo oči**,
mila Majko, ti nas oslobodi,
pomozi nam u suznoj dolini,
da te navik hvalimo. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 210).

Majko Božja čudotvorna
zdravo zvizdo vele zorna,
tvoje oči na nas svrni,
prošnje naše ne odvrzi. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 224).

Oba su primjera, kao i u analiziranoj adventskoj pjesmi, dio konceptualne metafore u kojoj *gore*, kao nebeska domovina, označava emociju *radosti*, a *dolje*, kao zemaljska domovina, emociju *tuge* (Štrkalj Despot 2012: 98). Prostorna metafora *gore*, osim kroz pogled, u analiziranim pjesmama javlja se i kroz *uzdisanje*, *dizanje glasa* i *pružanja ruku* prema Mariji, odnosno prema onostranoj zemlji.

Uz to, tjelesno izražavanje emocija prikazuje se i kroz doslovni dodir s nebeskom Majkom. U pjesmi „Molitvom ovom, Majko naša” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 139) lirski subjekt Marijinim *zagrljajem* i *toplinom* metaforički traži njezinu ljubav, želi da ga oslobodi ovozemaljskih patnji, i da mu pomogne u svladavanju grijeha i svake životne nedaće:

Raširi ruke, zagrli me,

toplinom svojom **ogrni me**,

ti Majko naša, nado sva. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 139).

Na kraju, u pjesmi „Prijasna Kraljice, raja sveg' čar” (isto 2014: 256) osjećaji *tuge* i *jada* kod lirskoga subjekta pretvorili su se u fizičku bol: *stezanje u grudima*. Lirski subjekt, okružen ovozemaljskom bijedom, prolaznosti i grijesima, zaziva Mariju i traži od nje da mu *izliječi* bol i tako ga približi onostranoj zemlji:

Ljubezna Majka sad bidnima bud',

gorki, gle, **steže jad** svima nam **grad**.

Pomoći, Moguća, svima nam daj,

liči, ublaži nam prigorki vaj. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 256).

Izrazi emocija također su se pronašli u marijanskim pjesmama čiji su sadržaji utemeljeni na alegoriji. U pjesmi „O pruži mile ruke” ((Hadžihusejnović Valašek 2014: 251) *brod* simbolizira kršćane, a *zvijezda* metaforički označuje Mariju. Pri tome, osjećaji *tuga* i *radost* postavljeni su u opozicijski odnos. Brod, odnosno kršćani, ispunjen je *tugom*, *jadom* i *boli* zbog ratova, vlastite bijede i zla zemaljskoga svijeta. No, kršćani svoju *radost* pronalaze u *zvijezdi*, Mariji. U trećoj strofi lirski subjekt u ime puka govori Mariji da jedino ona može stišati njegov plač, odnosno da ga jedino ona može utješiti i prekinuti njegovu tugu svojom srećom. Marija predstavlja *zvijezdu vodilju* u svijet pun nebeske ljubavi gdje nema neprijateljstva i zločina zbog čega je u zadnjoj kitici moli da povede *brod* preko mora¹⁸ do *nebeske domovine* kako bi njegova muka na ovozemaljskom svijetu konačno nestala. Na taj se način ističe posrednička uloga Marije između vjerskog naroda i Boga (vidi str. 43). Sljedeći primjer je pjesma „Marijina bašća ružicom procvala” (isto 2020a: 165) u kojoj *Marijina bašća* metaforički predstavlja nebesku domovinu, dok su *ružice* u toj pjesmi metafora za vjernike koji su već dio bašće, odnosno nebeske domovine. Kazivač upozorava da vjernik može ući u *bašću* samo ako je *čistoga srca* i moljenjem ružarija¹⁹. Spomenuto *čisto srce* je sveto, nepokvarljivo, vječno srce koje unutar sebe nema grijeha i poslušno je Bogu. Ono je na taj način poput Marijina srca i jedino vjernik s takvim srcem može ući u raj (Zečević 1988: 93). Osjećaji u toj pjesmi spominju se u obliku doslovnih deskriptivnih izraza (usp. Štrkalj Despot 2012: 93):

U toj lipoj bašći cvetaju ružice,

¹⁸ More u kršćanstvu metaforički označava most kojim se prelazi iz ovozemaljskog svijeta u onostrani svijet (Franovics 2012: 248).

¹⁹ Ružarij je drugi naziv za „kronicu Blažene Djevice Marije” (Badurina i Ivančević 1985: v. s. *ružica*).

...

radosne, žalosne i ružice slavne,

s ugodnim mirisom Majku Božju hvale. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 165).

U analiziranim pjesmaricama također se nalaze tri pjesme posvećene događaju Marijina rođenja, to jest Maloj Gospi. Kao i u analiziranim božićnim pjesmama, ovdje prevladava osjećaj *radosti* zbog rođenja majke Isusa Krista, i to isključivo u osnovnim izrazima: *veselje* i *radost*, i njihovim izvedenicama:

Radujte se, svi narodi,

Marija se danas rodi,

Sveta Ana rodila ju,

veselje je i u raju. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 183).

No, kako je u božićnim pjesmama bila naglašena povezanost majke i sina tako se i u ovim pjesmama u sve tri pjesme spominje majčinska ljubav prema tek rođenoj kćeri. Tako Ana, Marijina majka, u pjesmi „O kakvi je ovaj blagdan svanuo” (Hadžihusejnović-Valašek 2014: 241) svoju ljubav prema malenoj Mariji iskazuje *grljenjem* i neizmjernom srećom. Osjećaj *radosti* u te tri pjesme ne javlja se samo zbog Marijina rođenja, već *radost* postaje još veća jer njezin dolazak na svijet također navješćuje skorašnje utjelovljenje Boga na zemlji: rođenje Isusa Krista, spasitelja cijeloga svijeta. Kao što Božić označuje uvod u događaje Isusova uskrsnuća iz čega izvire prava *radost* analiziranih božićnih pjesama, tako se i u marijanskim pjesmama osjećaj *radosti* ponajprije javlja zbog događaja koji će se tek dogoditi – Isusovo rođenje:

Od **veselja** kliče zemlja u sav glas,

jer se rodi Čedo koje **nosi spas**. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 148).

Osrednji broj pjesama u analiziranim pjesmaricama bio je posvećen pojedinim marijanskim svetištima i *Gospama zaštitnicama* pojedinih sela, općina i gradova u Hrvatskoj. Točnije, pojedine analizirane pjesme posvećene su Gospi Voćinskoj iz Voćina, Gospi od Suza u Pleternici, Majci Božjoj Srpanjskoj u Bušetini, Gospi Kloštarskoj u Kloštaru, Gospi Snježnoj u Turanovcu. Uz spomenuta svetišta i imena zaštitnica pojedinoga grada i sela, u pjesmarici *Tradicijske pjesme Požeške biskupije* nalaze se još dvije autorske marijanske pjesme posvećene gradovima Jasenovcu i Bušetini. Sve se navedene pjesme pjevaju povodom različitih privatnih narodnih pobožnosti, te one tako predstavljaju pisane primjere folklorne baštine u Hrvatskoj, uglavnom na području Slavonije (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 6). Najčešće dvije teme tih pjesama su: dolazak *grešnika-vjernika* u svetište i traženje oprostjenja

grijeha, te postavljanje pod Gospinu zaštitu od svih životnih nedaća. U obje podvrste pjesama lirski subjekt u ime cijeloga puka svoje molbe i prošnje opjevava kroz vlastiti vapaj i zazivanje Gospe zaštitnice. I prvi i drugi tip pjesme obilježeni su različitim uzvišenim osjećajima. U prvoj tematskoj podvrsti ponajviše se javlja osjećaj *tuge* i duševna bol zbog vjernikove grešnosti. Pri tome, lirski subjekt pjesme traži pomoć i odrješenje od grijeha iskazima *ljubavi* i *davanjem svoga zemaljskoga srca Gospi zaštitnici*:

Iz grudi naših počuj sad
čist zraz naše ljubavi,
o, prežalosna Djevice,
u boli nas ne ostavi. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 140).

Posebno do izražaja dolazi *Gospa* kao glavna *zagovornica* kod Boga. Vjernici pjevaju i mole se ponajviše Mariji, kao idealnoj Gospi, zbog njezine neraskidive veze s Isusom Kristom. Gospa je izvor čiste ljubavi te, za vjernike, posrednica između zemaljske i nebeske domovine zbog čega joj se vjernici uzastopno vraćaju i obraćaju u životnim nevoljama i tegobama (Zečević 1988: 117):

Gospo od Suza, Kraljice, zaštitnice,
pedeseta godišnjica, ti si naša zaštitnica,
pod zagovor tvoj smo stali,
čvrstu vjeru obnavljali. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 138).

U drugoj podvrsti pjesama, u kojima se tematizira Gospina zaštita vjernika, ponovno se javljaju emocije tuge, ljubavi, ali i radosti s istim vjerničkim ciljem, kao i u prvoj podvrsti. Zbog svoje beskrajne tuge i boli uzrokovane teškim životnim trenucima, vjernik traži od Gospe da ga *stavi* pod svoj *sveti plašt*. Upravo zato se vjernici s *radošću* i *ljubavlju* i obraćaju Gospi jer znaju da će im uslišiti molitve ako joj se obrate s čvrstom vjerom (Zečević 1988: 118). Stavljanje pod Marijinu zaštitu osobito se ističe u marijanskim pjesmama s folklornim motivima. Tako lirski subjekt u pjesmi „O Marijo Majko” (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 145) moli Gospu da zaštiti hrvatski narod od svih nesreća, bijeda i zloga tako da ga *zaogrne* svojim *svetim plaštem*:

O Marijo Kloštarska, moli se za nas,
svojim svetim plaštem zaogrni nas.
O Marijo Kloštarska, na braniku stoj
i izmoli blagoslov **zemlji hrvatskoj.** (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 145).

Prema Zečević, izraz *Marijin plašt* u pučkim pjesmama nastao je kao nadahnuće likovnoga djela Marije koja svojim plaštem prekriva i tako štiti vjernike (Badurina i Ivančević 1985: s. v. *plašt*).

Na kraju, zasebno mjesto zauzimaju tzv. hodočasničke marijanske pjesme. Hodočašće označava putovanje do određenog mjesta s vjerskim ciljem (Anić 1998: v. s. *hodočašće*). U analiziranim pjesmaricama pronašle su se hodočasničke pjesme Gospi Lurdskej i Kraljici Mira u Međugorju. Upravo se u hodočasničkim pjesmama vrlo često propituje vjerska istinitost toga puta do svetišta. Pjesma koja u jednom svojem dijelu jasno preispituje autentičnost hodočasničkog puta je „Anđeoska mila Cesarice” (Hadžihusejnović Valašek 2014: 210). Kazivač, osim što traži Marijinu pomoć u ime cijeloga naroda, također govori Mariji da, ako je hodočašće u svetište Lurd zaista iskreno, vjerski nastrojeno, neka i vjernikovi grijesi budu izbrisani:

Lurd je vrilo misto od milosti,
tu nam duša ozdravlja.
Svaki koji **iz sveg srca dode,**
tude grihe ostavlja. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 210).

Zečević ističe da često hodočasnički pohod može postati tek preispitivanje valjanosti kazivanja o čudu koje se dogodilo u nekom svetom mjestu, u ovom slučaju, u Lurdu. Zato se, kao što je sam lirski subjekt opjevao u pjesmi, ističe da motiv hodočašća mora imati isključivo vjerski cilj (1988: 102).

7. NABOŽNI OSJEĆAJI U ZBIRCI *HVATAJTE SE U PLETENO KOLO*

U zbirci *Hvatajte se u pleteno kolo*, za razliku od prethodnih zbirki, prevladavaju pjesme svjetovne tematike. Tako se motivi koji pripadaju registru religijskoga pojavljuju tek sporedno: ili u obliku invokacije, ili u obliku blagoslova, ili u obliku kletve:

Bratac spava, seka našivava,
seka brata s iglicom budila:
„Ustaj, bratac, izgorit će Gradac! ”

„Neka gori, **da Bog da izgori!**” (Hadžihusejnović Valašek 2020b: 314)²⁰.

S obzirom na to da je većina pjesama svjetovne tematike, naznake nabožnih osjećaja u toj zbirci pronašle su se u tek tri pjesme. U pjesmi „U proljetno jutro” (isto: 28), iako je u njezinu središtu svjetovna tema, točnije, odlazak mladića od majke i drage, u zadnjoj strofi kazivač se izravno obraća Bogu i traži da mu usliši njegove molitve. Pri tome, tijekom zazivanja Boga, kazivač se koristi ekspresivnim izrazom *ah*, što je, prema Štrkalj Despot, tipičan primjer izražavanja emocije *tuge* (2012: 92). Kao dodatna potvrda da je kazivač *tužan* jest što nije zadovoljan svojim odlaskom od majke i drage te moli Boga da dobije priliku još jednom ih *poljubiti i zagrliti*:

Doline i rijeke od sela me dijele.

Ah, moj mili Bože, čuj molitve glas:

da još jednom majci **ljubim ruke** svete

i miloj dragoj da **zagrlim stas**. (Hadžihusejnović Valašek 2020b: 28).

Nadalje, pjesma „Sunašce tone, anđeli zvone” (Hadžihusejnović Valašek 2020b: 231) opjevava ugođaj Božića u selu. U pjesmi ponovno prevladava svjetovna tematika, no u pjesmi se također javljaju i neki vjerski motivi popraćeni emocijom *radosti*. *Radost*, pri tome, iskazuju nežive stvari – zvjezdice. One, osim što se kreću po nebu, *radosno kliču* zbog Isusova rođenja. Prema tome, vidljivo je kako se nabožna emocija ovdje spominje u svom osnovnom, deskriptivnom izrazu (Štrkalj Despot 2012: 94), što je i u analizi božićnih pjesama bio tipičan način izražavanja emocije *radosti* (vidi str. 22).

Na kraju, jedina pjesma u toj pjesmarici koja je izričito nabožne tematike jest „Ja sam, Bože, dijete tvoje” (Hadžihusejnović Valašek 2020b: 179). Sam sadržaj pjesme odgovara liturgijskom vremenu korizme. Lirski subjekt se obraća Bogu i traži njegov oprost za počinjene grijeh, pri čemu je glavni poticaj za pokajanje bio kazivačev neizmjeran osjećaj *tuge*:

Ja sam, Bože, dijete Tvoje,

koje u greh upalo je,

ali sad me to **žalosti**.

Spasitelju moj, oprosti. (Hadžihusejnović Valašek 2020b: 179).

²⁰ Primjeri iz zbirke *Hvatajte se u pleteno kolo* navode se kao Hadžihusejnović Valašek 2020b: str. Sva isticanja u danim primjerima su autoričina.

Lirskoga subjekta njegovi grijesi *rastužuju*, te se prvenstveno zbog toga želi pokajati. Na taj način ujedno je ostvaren onaj temeljni zadatak pučkih pjesama nabožne tematike. Kroz emocionalno stanje lirskoga subjekta želi se pokrenuti „emocionalna svijest i osjećaj krivnje o osobnom grijehu u odnosu na vrhunsko savršenstvo” (Zečević 1988: 87). Drugim riječima, vjernika se želi potaknuti na promjenu te da mu jedini životni cilj treba biti stremljenje k nebeskom, onostranom svijetu. Ovdje, kao i u pjesmi „Sunašce tone, anđeli zvone” emocija je iskazana u obliku istoznačnog pojma *tuge* glagolom *žalostiti se* (Štrkalj Despot 2012: 94).

8. ZAKLJUČAK

U ovom se radu analizirao emocionalni sloj pjesama i načini kodiranja emocija u hrvatskim pučkim nabožnim pjesmama iz šest različitih korpusa: *Pjesmarice* Đure Stjepana Deželića (1972), izbora pjesama Divne Zečević (1988) i četiri zbirke Miroslave Hadžihusejnović Valašek (*Kada vrime slavno dođe* (2014), *Hodi k meni, puče dragi* (2019), *Tradicijske crkvene pučke pjesme na području Požeške biskupije* (2020a) i *Hvatajte se u pleteno kolo* (2020b)). Temeljni oblici prikaza emocija u analiziranim pjesmama bili su doslovni ili ekspresivni izrazi osjećaja, potom opisi emotivnih stanja kroz tjelesne pokrete i kroz suprotstavljanje sadržajno različitih pojmova, te, na kraju, iskazivanje emocija na temelju metaforičkih izraza. Analiza je podijeljena na tri glavna dijela.

U prvom se dijelu analize, u kojem su analizirani primjeri iz *Pjesmarice* Đure Stjepana Deželića i korpusa koji je prikupila Divna Zečević, moglo uočiti kako se u većini pjesama emocije pojavljuju u doslovnom smislu, odnosno u obliku ekspresivnog ili deskriptivnog izraza:

Ah, kad dojdeš svijet suditi i blažene u raj
zvati, među njimi daj mi biti, s tobom uvijek
kraljevati.
Srca jesu kamenita i još tvrđa nego kamen. (Zečević 1988: 198).

Sve, što ima od Boga mi,
I što trebam još, on dá mi,
Iz **ljubavi** sve mi dá,
Nu **ljubim** li njega ja? (*Pjesmarica* 1972: 46).

Osim toga, uz doslovne deskriptivne izraze, emocije su u pojedinim pjesmama također iskazivane figurativnim izrazima, metaforički. Tako su emocije *tuge* i *straha* najčešće bile

povezane s motivom *tame* ili *mraka*, dok je *radost* nerijetko prikazivana „svijetlim” motivima i proljećem:

Kad mi tavana noć dohodi,

jer te srce ne nahodi,

Ja dvostruke trpim tmine,

Jer mi Isus ne prosine. (Zečević 1988: 195).

Veselo se cvieće diže,

Jutro miris žrtvuje,

A rosioca kad ga stiže,

Tad se zdravo raduje;

Nama javlja i nazdravlja:

Dobro jutro! (*Pjesmarica* 1972: 55).

Pri tome, jezgra, i onih negativnih, i onih pozitivnih osjećaja u analiziranim pjesmama bio je sam pojam *srca*, ujedno središnji motiv pučkih pjesama nabožne tematike (Zečević 1988: 93). Ono što je u analiziranim pjesmama tek rijetko kad bilo opjevano jest likovno prikazivanje nabožnih osjećaja, što je u nekim drugim analizama bilo uvelike prisutno (usp. Zečević 2000: 85). Dok za emocije *radosti* ili *srdžbe* ono u potpunosti izostaje, za strah i tugu mogao se pronaći poneki primjer vizualnog izražavanja, poput *poplave suza* ili neprestanog *drhtanja tijela*:

Što god činim, ili sveti, il' posao drugi slidim,

ne mogu se strahu ojeti, da vas **drhćuć** ne problindim. (Zečević 1988: 198).

U drugom dijelu analize pjesmarica Miroslave Hadžihusejnović Valašek, gdje su pjesme analizirane s obzirom na njihovu pripadnost dijelu liturgijske godine, najveći emocionalni naboj imaju marijanske i korizmene pjesme. Marijanske pjesme ponajviše su ispunjene osjećajem *ljubavi*. Ta se ljubav u analiziranim pjesmama posebno ostvaruje u uzajamnom odnosu Marije i vjernika. Marija, kao zagovornica kod Boga, obećala je Isusu štiti i brinuti se za njegov vjerski puk (Pehar 2018: 357), što dovodi do vjernikovih uzastopnih pohvala i ljubavnih iskaza upućenih Mariji:

Kraljice možna, Majko pobožna,

Djevo Marijo, **predivna si.**

Premila ružice,

preslatka Djevice, ti čuvaj nas.

Glada i kude, vojske i tuge,
čuvaj i brani, moli za nas. (Hadžihusejnović Valašek 2020a: 156).

S druge strane, korizmene pjesme uključuju emociju *straha* i *tuge*, što je pogotovo bilo vidljivo u marijanskim korizmenim pjesmama. Kao što je u uvodu bilo opisano, a u analizi potvrđeno, glavna je funkcija emocija u korizmenim pjesmama pobuditi suosjećanje kod vjernika prilikom prikazivanja strašnih događaja, a time i bolje zapamćivanje kazivane pjesme. Jedan od tih strašnih i važnijih događaja upravo je opis Isusove muke na križu, a jedan od tužnijih jest prikaz Marijine patnje za mučenim Isusom:

Marija se Isusom rastaje
i pod križem **gorke suze lije**.
Gledeć' Sina svoga,
krotkog i miloga,
gdi na križu umire,
Majka **tužna ostaje**.

Zašto si mi, Sinko, ostavio
i s milom se Majkom rastavio.
Šta ću **tužna** sada,
bez miloga Sina,
komu ću se vratiti
i pomoći tražiti. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 154).

U korizmenim se pjesmama emotivni naboj često gradio i pomoću oprečnih pojmovnih parova *svjetlost–tama*, *sveto–proketo* i *slatko–gorko* kojima se suprotstavlja onozemaljski i ovozemaljski svijet. Uloga je spomenutih opozicija, kao i u prethodnom primjeru, pozvati vjernike na promjenu – pokajanje za vlastite grijehe i vršenje Božjih zapovijedi:

Ti si **slatki**, o Isuse,
rad sirote moje duše,
dok na svitu jesi bio
mnoge tuge pritrpio.

Muka tvoga privezanja
k stupu, oštrog bičevanja,
teb' u ovoj **gorkoj** boli
krvcu čini prolit' doli. (Hadžihusejnović Valašek 2014: 159).

Nadalje, adventske, božićne i uskrsne pjesme u analiziranim pjesmaricama prožete su osjećajem *radosti*. Spomenuti osjećaj odgovara sadržaju triju vrsta pjesama. Naime, ta tri tipa

pjesama navješćuju, odnosno objavljuju dva najznačajnija događaja u kršćana: Isusovo rođenje i uskrsnuće, koji za vjernike ponajprije simboliziraju spasenje cijeloga svijeta (usp. Dragić 2008: 132), a time i beskrajnu radost i veselje.

U trećem dijelu zasebno se analizirala pjesmarica *Hvatajte se u pleteno kolo* Miroslave Hadžihusejnović Valašek gdje se motivi koji pripadaju registru religijskoga pojavljuju tek sporedno: u obliku spominjanja Božjega imena. Kao i u prvom dijelu analize, ovdje se nabožni osjećaji pojavljuju kao ekspresivni ili deskriptivni izrazi.

9. LITERATURA

Primarna literatura

- 1) Deželić, Gjuro Stjepan. 1872. *Pjesmarica ili Sbirka rado pjevanih pjesamah*. Zagreb: Naklada i tisak Dragutina Albrechta.
- 2) Hadžihusejnović Valašek, Miroslava. 2014. *Kada vrime slavno dođe: crkvene pučke popijevke baranjskih Šokaca*. Zagreb: Koraci baštine; Đakovo: Đakovačko-osječka nadbiskupija, Nadbiskupski ordinarijat.
- 3) Hadžihusejnović Valašek, Miroslava. 2019. *Hodi k meni, puče dragi: hrvatske duhovne pjesme franjevačkih rukopisnih kantuala prve polovice 18. stoljeća u Slavoniji i Srijemu*. Zagreb: Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda.
- 4) Hadžihusejnović Valašek, Miroslava. 2020a. *Hvatajte se u pleteno kolo: tradicijska glazba Virovitičko-podravske županije*. Slatina: Mala slatinska biblioteka.
- 5) Hadžihusejnović Valašek, Miroslava. 2020b. *Tradicijske crkvene pučke pjesme na području Požeške biskupije*. Požega: Požeška biskupija.
- 6) Zečević, Divna. 1988. „Pučke pjesme svjetovnog i nabožnog karaktera (izbor pjesama)”. U *Hrvatske pučke pjesmarice 19. stoljeća*, ur. Radovan Rakin, 143–204. Osijek: Radničko Sveučilište „Božidar Maslarić”, Izdavački centar Revija.

Sekundarna literatura

- 7) Anić, Vladimir. 1998. *Rječnik hrvatskoga jezika* (3. izdanje). Zagreb: Novi Liber.
- 8) Aračić, Dinko. 2018. „Došašće – vrijeme marijanske pobožnosti?”. *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija* 58 (4): 501–506.
- 9) Badurina, Anđelo i Radovan Ivančević. 1985. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- 10) Botica, Stipe. 1998. „Pasijska baština u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, posebice u usmenoj književnosti”. *Croatica Christiana periodica* 22 (42): 91–106.
- 11) Brković, Ivana. 2015. „Književnost i emocije – istraživačke smjernice”. *Historijski zbornik* 68 (2): 403–408.
- 12) Busina, Branimir. 1906. *Gjuro Stjepan Deželić: na spomen 50-godišnjice njegova književnoga rada*. Zagreb: Tisak Antuna Scholza.
- 13) Demović, Miho. 2003. „Pasijske popijevke u hrvatskim pučkim pjesmaricama s napjevom tiskanom prije II. Vatikanskog sabora”. U *Muka kao nepresušno nadahnuće*

- kulture: zbornik radova 3. međunarodnog znanstvenog simpozija*, ur. Jozo Čikeš, 239–317. Zagreb: Udruga Pasijska baština.
- 14) Devetak, Vojko. 1975. „Došašće”. *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija* 15 (4): 254–260.
- 15) Devetak, Vojko. 1976. „Sveta vremena - božićno vrijeme”. *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija* 16 (4): 282–287.
- 16) Dragić, Marko. 2008. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- 17) Dragić, Marko. 2010. „Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini”. *Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru* 6: 81–103.
- 18) Dragić, Marko. 2021. „Tri svete Marije u hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti”. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu* 56 (1): 54–84.
- 19) Duda, Bonaventura. 1998. *Svijeta razveselitelj: hrvatski Božić* (4. izdanje). Zagreb: kršćanska sadašnjost.
- 20) Frankovics, Gyorgy. 2012. „Sunce se raduje Marijinu rođenju...Gospa, Isus i Nedjelja u suncu”. U *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture: Pasijska baština Hrvata u Podunavlju: zbornik radova 9. međunarodnog simpozija*, ur. Jozo Čikeš, 247–256. Zagreb: Udruga Pasijska baština.
- 21) Hadžihusejnović Valašek, Miroslava. 2012. „Crkvene pučke pjesme Slavonije, Baranje i Srijema kao kulturno dobro”. U *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture: Pasijska baština Hrvata u Podunavlju: zbornik radova 9. međunarodnog simpozija*, ur. Jozo Čikeš, 430–460. Zagreb: Udruga Pasijska baština.
- 22) Lekić, Nina. 2020. „Emocijski aspekti primjene teorije recepcije”. *Kroatologija: časopis za hrvatsku kulturu* 11 (2): 49–79.
- 23) Macan, Trpimir. 1993. *Hrvatski biografski leksikon. 3, Č–Đ*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- 24) Pavličić, Pavao. 1987. „Pučka, trivijalna i masovna književnost”. *Trivijalna književnost: zbornik tekstova*, ur. Svetlana Slapšak, 73–83. Beograd: Studentski izdavački centar UK SSO, Institut za književnost i umetnost.
- 25) Pažin, Zvonko. 2006. „Cvjetnica – Nedjelja Muke”. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu* 41 (1): 64–80.
- 26) Pehar, Marija. 2018. „Štovanje Srca Marijina – teološka interpretacija u svjetlu koncilске mariologije”. *Bogoslovska smotra* 88 (2): 347–363.

- 27) Rudan, Evelina. 2018a. „Kodiranje straha u usmenim proznim žanrovima – prilog istraživanju emocija iz folklorističke perspektive”. U *Hrvatski prilozi 16. međunarodnom slavističkom kongresu*, ur. Stipe Botica i dr., 139–149. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- 28) Rudan, Evelina. 2018b. „Prijevod usmenih strahova u pisanu tjeskobu ili poetički učinci predajnih elemenata u romanima *Živi i mrtvi* Josipa Mlakića i *Črna mati zemla* Kristiana Novaka”. *Poznańskie studia slawistyczne* 15: 273–286. Poznanj: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- 29) Rudan, Evelina. 2020. „Od žanra do sraha: emocija i priča”. U *Emocije u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi: zbornik radova 48. seminara Zagrebačke slavističke škole*, ur. Lana Molvarec i Tatjana Pišković, 143–173. Zagreb: FF press i Zagrebačka slavistička škola.
- 30) Sardelić, Mirko. 2020. „Kultura i jezik emocija: prožimanja hrvatske književnosti i svakodnevice”. U *Emocije u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi: zbornik radova 48. seminara Zagrebačke slavističke škole*, ur. Lana Molvarec i Tatjana Pišković, 173–195. Zagreb: FF press i Zagrebačka slavistička škola.
- 31) Sorel, Sanjin i dr. 2011. *Pomaknuta mjesta: knjiga eseja*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- 32) Stamać, Ante. 1999. „O lirici Velikog petka”. U *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture: zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija*, ur. Dino Milinović, 311–321. Zagreb: Udruga Pasijska baština.
- 33) Šimundža, Drago. 1999. „Gospa u hrvatskoj književnosti”. *Crkva u svijetu* 34 (3): 336–361.
- 34) Škunca, Bernardin. 1987. „Došašće i Božić – vrijeme nade i utjelovljenja”. *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija* 27 (4): 345–351.
- 35) Štrkalj Despot, Kristina. 2012. „Jezik emocija u srednjovjekovnim hrvatskim pjesmama eshatološke tematike”. U *Poj željno! Iskazivanje i poimanje emocija u hrvatskoj pisanoj kulturi srednjega i ranoga novoga vijeka*, ur. Amir Kapetanović, 87–116. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- 36) Tomašić, Josipa. 2014. „Pučka sastavnica u djelu Luke Ilića Oriovčanina”. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu.
- 37) Tomašić, Josipa. 2015. „Recipijenti pučke književnosti kao polazište za razumijevanje pučke poetike”. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 52 (2): 179–194.

- 38) Tomašić, Josipa. 2016a. „Pučka književnost i kulturno pamćenje na primjerima poetike Luke Ilića Oriovčanina i Andrije Kačića Miošića”. *Fluminensia* 28 (2): 135–147.
- 39) Tomašić, Josipa. 2016b. „*Slavonske varoške pjesme: pučka pjesmarica 19. stoljeća*”. U *Zbornik radova šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa*, ur. Stipe Botica i dr., 191–201. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, Hrvatski slavistički odbor.
- 40) Volarević, Domagoj. 2017. „Došašće/Advent: Kratki oris i teološki uvod”. *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija* 57 (4): 546–549.
- 41) Vučković, Josip. 2012. „Emocije u hrvatskim srednjovjekovnim prikazanjima muke i pobuđivanja suosjećanja”. U *Poj željno! Iskazivanje i poimanje emocija u hrvatskoj pisanoj kulturi srednjega i ranoga novoga vijeka*, ur. Amir Kapetanović, 117–149. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- 42) Vukoja, Vida. 2012. „Dobro i zlo – dva lica ljubavi (Značenjska raščlamba hrvatskih crkvenoslavenskih leksema osnova izvedenih iz korijena ljub-)”. U *Poj željno! Iskazivanje i poimanje emocija u hrvatskoj pisanoj kulturi srednjega i ranoga novoga vijeka*, ur. Amir Kapetanović, 25–85. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- 43) Zečević, Divna. 1971. „Rastvaranje formula tradicionalne usmene poezije – formule pučkih pjesama”. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 8 (1): 19–41.
- 44) Zečević, Divna. 1977. „O istraživanju fenomena pučke književnosti”. *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu* 8 (9–10): 217–250.
- 45) Zečević, Divna. 1978. „Pučki književni fenomen”. U Maja Bošković-Stulli i Divna Zečević, *Povijest hrvatske književnosti. Knj.1, Usmena i pučka književnost*, 357–638. Zagreb: Liber: Mladost.
- 46) Zečević, Divna. 1988. *Hrvatske pučke pjesmarice 19. stoljeća (svjetovne i nabožne)*. Osijek: Radničko Sveučilište „Božidar Maslarić”, Izdavački centar Revija.
- 47) Zečević, Divna. 2000. *Poželjne biografije: životopisi svetaca 18. i 19. stoljeća u hrvatskoj književnosti*. Zagreb: Durieux.

ELEKTRONIČKI MREŽNI IZVOR

- 48) Malbaša, Šimun. 1932. „Sinjska alka: pjesma o igri alke i junaštvu sinjskih vitezova”. <https://omega.ffzg.hr/my/> (posjet 31. kolovoza 2024).

Sažetak

Povezanost književnosti i emocija vidljiva je od samih početaka razvoja književnoga izraza. Dok se u antici isticala važnost metaforičkoga tumačenja emocija, u kasnijim se razdobljima, ponajprije u renesansi i romantizmu, pažnja prebacuje na autorov i čitateljev doživljaj osjećajnosti unutar književnoga teksta. Osim u pojedinim književnim razdobljima, emocije su također imale vrlo važnu funkciju i u hrvatskoj pučkoj književnosti. Osnovna je funkcija emocija u pučkim pjesmama nabožne tematike dodatno približiti tekst pjesme recipijentima, osnažiti njihovu vjeru i zajedništvo, a usto ih i poučiti kršćanskom životu. U radu se proučavaju emocije u pučkim pjesmama nabožne tematike. Ponajprije se kratko opisuje teorijski dio o pučkom pjesništvu i emocijama u književnosti, a potom se na temelju odabranog korpusa koji čine: *Hrvatska Pjesmarica ili Sbirka rado pjevanih pjesama* Gjura Stjepana Deželića, *Izbor pučkih pjesama nabožne tematike* Divne Zečević, te pjesničke zbirke etnomuzikologinje Miroslave Hadžihusejnović Valašek (*Kada vrime slavno dođe* (2014), *Tradicijske crkvene pučke pjesme na području Požeške biskupije* (2020), *Hvatajte se u pleteno kolo* (2020), i *Hodi k meni, puče dragi* (2019)), istražuje način izražavanja emocija i njihov sadržaj u pučkim nabožnim pjesmama.

Ključne riječi: pučka književnost, emocija, nabožna tematika, pjesništvo, recipijent

Summary

The connection between literature and emotions has been evident since the very beginnings of literary expression. While the importance of metaphorical interpretation of emotions was emphasized in antiquity, in later periods, especially during the Renaissance and Romanticism, attention shifted to the author's and reader's experience of sensibility within the literary text. Besides specific literary periods, emotions also played a significant role in Croatian folk literature. The primary function of emotions in religious-themed folk songs is to bring the text of the song closer to the recipients, strengthen their faith and sense of community, and teach them about Christian life. This paper studies emotions in religious-themed folk songs. It first briefly describes the theoretical part about folk poetry and emotions in literature, and then, based on the selected corpus which includes: *Hrvatska Pjesmarica ili Sbirka rado pjevanih pjesama* by Gjuro Stjepan Deželić, *Izbor pučkih pjesama nabožne tematike* by Divna Zečević, and the poetry collections by ethnomusicologist Miroslava Hadžihusejnović Valašek (*Kada vrime slavno dođe* (2014), *Tradicijske crkvene pučke pjesme na području Požeške biskupije* (2020), *Hvatajte se u pleteno kolo* (2020), i *Hodi k meni, puče dragi* (2019)), explores the manner of expressing emotions and its content in religious folk songs.

Key words: folk literature, emotion, religious theme, poetry, recipient